Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти

ПСИХОДІАГНОСТИКА ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ ДІТЕЙ

Навчально-методичні рекомендації

Укладач Скрипник Н.

Умань
2024

УДК 159.98 (075.8)
ББК 88. 492я 73
С 45

Рецензенти:

Іщенко Л.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;

Бабенко Г.В. - практичний психолог, дошкільний навчальний заклад ясла-садок комбінованого типу № 12 Уманської міської ради Черкаської області

Затверджено на засіданні ради факультету дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 23 жовтня 2024 р.)

Скрипник Н. І.

Психодіагностика та психокорекція дітей : навчально-методичні рекомендації. Умань :., 2024. 86 с.

Навчально-методичні рекомендації з курсу “Психодіагностика та психокорекція дітей” укладено згідно навчального пдану та вимог кредитно-модульної системи навчання. Видання включає програму курсу, його структуру з поділом на змістові модулі та індивідуальне навчально-дослідне завдання. У методичних рекомендаціях представлені програмні компетентності, плани лекцій, семінарських та лабораторних занять, рекомендована література до них, методичні вказівки та завдання до самостійної роботи здобувачів, тематика повідомлень і рефератів, питання для повторення курсу та глосарій.

Методичні рекомендації призначений для здобувачів вищої освіти IV курсу факультету дошкільної та спеціальної освіти денної та заочної форми навчання зі спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Скрипник Н. І.
Психодіагностика та психокорекція дітей
Навчально-методичні рекомендації

УДК 159.98 (075. 8)
ББК 88.492я 73

© Скрипник Н.І., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…… 4

РОЗДІЛ 1. *С*ТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ”ПСИХОДІАГНОСТИКА ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ ДІТЕЙ ”…… 5

1.1. Опис предмета навчальної дисципліни…… 5
1.2. Структура залікового кредиту навчальної дисципліни ……. 7
1.3. Зміст навчальної дисципліни……..... 8
1.4. Плани лекцій……. 9
1.5. Теми практичних занять…….. 11
1.6. Самостійна робота та методичні рекомендації……. 11
1.7. Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)…… 15
1.8. Розподіл балів, що присвоюються студентам…… 17

РОЗДІЛ 2. **МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**…… 18

2.1. Методичні рекомендації до практичних занять…… 18
2.2. Змістовий модуль І. Основи психодіагностики……..…… 19
Семінарське заняття № 1.…… 19
Семінарське заняття № 2. ……... 20
Практичне заняття № 3…… 25
Практичне заняття № 4…… 28
Практичне заняття № 5…… 36

2.3. Змістовий модуль ІІ. Основи психокорекції…….. 42
Семінарське заняття № 6. ……. 42
Семінарське заняття № 7. …….. 43
Семінарське заняття № 8. …….. 45
Практичне заняття № 9…… 46
Практичне заняття № 10……. 51

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ КУРСУ…… 60

ГЛОСАРІЙ……..…… 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 75

ПЕРЕДМОВА

Розвиток вітчизняної освіти, у рамках спрямованості України в Європейський простір, вимагає її гуманізації та звернення до особистісно-зорієнтованого навчання. Запорукою ефективності педагогічного процесу і умовою його гуманізації є психологічна компетентність педагога. Пихологічні знання розширять можливості педагога самостійно розв'язувати психолого-педагогічні проблеми та конфлікти, дозволять глибше дослідити та врахувати особливості індивідуального розвитку кожного вихованця, що послужить основою для науково-обгрунтованої побудови педагогічного процесу.

Навчально-методичні рекомендації призначені для підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, з метою методичної підтримки здобувачів у засвоєнні навчального матеріалу з психодіагностики та психокорекції; підготовки до семінарських та практичних занять, іспитів та самостійної роботи. Для укладання рекомендацій були використані результати теоретичного аналізу і практичних досліджень відомих вітчизняних і зарубіжних вчених таких як: М. Галян, Дуткевич Т.В., Карпенко Н.В., Корольчук М.С., Кузікова С.Б., Павелків Р.В., Яценко Т.С. та ін.

До уваги здобувачів представлені: опис предмета навчальної дисципліни, програмні компетентності та результати навчання, структура дисципліни; плани лекцій, семінарських та практичних заняття з методичними вказівками, психологічними тестами, творчими завданнями та проблемними ситуаціями; також питання для повторення курсу; завдання для самостійної роботи; словник психологічних термінів та рекомендована література. Укладач намагалася у виданні зібрати необхідну інформацію з даної дисципліни, яка б відповідала сучасним вимогам вищої освіти в контексті кредитно-модульної системи і допомагла б здобувачам максимально оволодіти практичними психологічними знаннями та уміннями в процесі самостійної підготовки до занять. Для цього були використані різноманітні форми і методи проведення занять в залежності від змісту матеріалу і міри його складності.

Оволодіння знаннями з дисципліни „Психодіагностика та психокорекція дітей" є необхідною умовою не лише для професійного становлення майбутніх спеціалістів, але і для їх особистісного розвитку, самопізнання та самоудосконалення.

РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ ”ПСИХОДІАГНОСТИКА ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ ДІТЕЙ ”

1.1 . ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У системі професійної підготовки фахівців дошкільної освіти педагогічних вузів чільне місце посідає психологічна освіта. Її актуальність посилюється у контексті особистісно-орієнтованої парадигми освіти, що висуває вимогу, щодо глибокої психологізації майбутніх фахівців освіти, формування професійно–психологічної спрямованості педагога. Одним із основних практичних курсів у вивченні всіх психолого-педагогічних дисциплін є психодіагностики та психокорекція.

У навчальному плані підготовки фахівців дошкільної освіти цей курс передбачається на четвертому або п’ятому році навчання, оскільки формує теоретичні знання про один із видів роботи психолога та готує студентів до безпосередньо практичної роботи у закладах освіти як практичних психологів.

Психодіагностика та психокорекція є однією із важливих спеціальних дисциплін для введення у програму факультету дошкільної та спеціальної освіти. Знання по основам цієї дисципліни допоможуть у вирішенні головного завдання системи освіти в нашій країні – виховання розвинутої, вільно мислячої, творчої, не закомплексованої особистості.

Сучасна психодіагностика і психокорекція визначається як психологічна дисципліна, яка розробляє методи виявлення і вивчення індивідуально-психологічних та індивідуальних психофізичних особливостей людини. Їх метою є постановка психологічного діагнозу та виправлення психологічних відхилень розвитку особистості.

Завдання психодіагностики та психокорекції:

1. Виявлення відповідності психічного розвитку дитини нормам і рівню оволодіння ним необхідних навичок і умінь;
2. вивчення психічних особливостей дитини, її інтересів, здібностей, нахилів, надання допомоги в особистій самовизначеності;
3. діагностика і корекція відхилень в інтелектуальному та особистому розвитку дитини;
4. діагностика і корекція характеру спілкування дитини з дорослими і однолітками, виявлення причини порушень і їх усунення;
5. діагностика і усунення наслідків травматичних стресів.

Мета курсу „Психодіагностика та психокорекція дітей” – забезпечення системи психологічних знань та формування практичних вмінь проведення психодіагностичного обстеження та психокорекційної роботи як складової професійної діяльності практичного психолога, вироблення у студентів

наукового підходу до психологічних знань; сприяння особистісному розвитку майбутнього психолога, пробудження інтересу до майбутньої професійної діяльності, психологічної допитливості, творчого пошуку; формування психологічного мислення; сприяння особистому професійному самовизначенню студента.

Програмні компетентності:

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
КЗ 6. Здатність до міжособистісної взаємодії.
КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).
КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.
КС 6. Здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних моральноетичних норм і правил поведінки.
КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості в дітей раннього і дошкільного віку.
КС-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.
КС 24. Здатність добирати доцільні технології, методи, засоби, форми навчання, відповідно до особливостей особистості дитини

Програмні результати навчання:

ПР-02. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.
ПР-03. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.
ПР-13. Здійснювати управління якістю освітнього процесу, керуючись психолого-педагогічними принципами його організації в системі дошкільної освіти та взаємодії з сім’єю.
ПР-14. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров’я дітей.
ПР-19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

ПР-20. Враховувати рівні розвитку дітей при виборі методик і технологій навчання і виховання, при визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку.
ПР 29. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

Розроблений курс включає:

- *лекційний матеріал*, який передбачає загальне ознайомлення студентів із психодіагностикою і психокорекцією, методами і прийомами її використання, розуміння етичних принципів психодіагностичного обстеження;
- *семінарські заняття*, які спрямовані на вивчення і обґрунтування теоретичного курсу та безпосередню професійну спрямованість, аналіз психологічної та методичної літератури;

На вивчення дисципліни відводиться 3 кредити – 90 год., із них 22 год. лекційних, 22 год. практичних занять, 24 год. – індивідуальні заняття, 22 год. відведено на самостійну роботу.

Опис навчальної дисципліни
“Психодіагностика та психокорекція дітей”

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	Обов’язковий	Обов’язковий
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	3/90	3/90
Курс	4	4
Семестр	7	7
Кількість змістових модулів із розподілом:	3	3
Обсяг кредитів	3	3
Обсяг годин, у тому числі:	90	90
Аудиторні:	44	12
Лекційні	22	6
Семінарські / Практичні	22	4
Лабораторні	-	-
Самостійна робота	24	38
Індивідуальні завдання	22	40
Форма семестрового контролю	залік	залік

1.3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи психодіагностики та психокорекції"

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. *Основи психодіагностики*												
Тема 1*. Сучасна психодіагностики*		2	2	-	4	4		1	1		4	4
Тема 2 Класифікація психодіагност.методик.		2	2	-	4	4		1	1		4	4
Тема 3. Організація і проведення психологіч. обстеження.		2	2		4	4		1	1		4	4
Тема 4 Основні вимоги до діагностич. методик		2	2		2	2					4	4
Тема 5. Обстеження психологіч. розвитку дітей дошкільного віку.		2	2		4	4		1	1		4	4
Разом за модулем 1												
Модуль 2 Основи психокорекції												
Тема 6 Основи психологічної корекції		2	2		2	2		1	1		8	8
Тема 7.Методи корекційної роботи.		2	2		4	2		1	1		8	8
Тема 9. Структура та зміст корекційних програм		2	2					1	1		8	8
Тема 10. Корекційна робота психолога в освітніх закладах.		2	2		2	2		1	1		8	8
Тема 11. Психодіагностична та психокорекційна робота з педагогами		2	2								8	8
Разом за зм. модулем 2												
Усього годин	90	22	22		24	22	90	8	8		38	36

1.4. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль 1. Основні поняття про психодіагностику.

Тема 1. Предмет, завдання і мета сучасної психодіагностики.

1. Предмет психодіагностики, її зв'язок з іншими науками.
2. Виникнення і етапи розвитку психодіагностики.
3. Розвиток вітчизняної галузі психологічної діагностики.
4. Виникнення тестування. Поняття професійних та аматорських тестів у психодіагностиці.

Тема 2

Класифікація психодіагностичних методик. Види діагностичних методик:

1. Види діагностичних методик:

а) високого рівня формалізації:

- тести;
- опитувальники;
- проективні техніки;
- психофізіологічні;

б) мало формалізовані методики:

- спостереження;
- опитування-інтерв'ю;
- аналіз діяльності.

2. Адаптація іноземних, іншомовних тестів.

Тема 3

Організація і проведення психодіагностичного обстеження

1. Основні вимоги до психодіагностичних тестів**.**
2. Послідовність проведення обстеження.
3. Перемінні (фактори), що впливають на результати психологічного обстеження:

а/ ситуативна перемінна;
б/ перемінна мети обстеження;
в/ перемінна тестового завдання;
г/ перемінна особистості випробовуваного;
д/ перемінна особистості психолога

4. Сучасні технології забезпечення об'єктивності психодіагностичного обстеження.

Тема 4.

Психодіагностика розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

1. Процедура обстеження дітей раннього віку в період адаптації до ЗДО.
2. Діагностика загального розвитку дітей раннього віку.
3. Діагностика колективних стосунків дітей дошкільного віку.
4. Психодіагностика емоційного комфорту дітей та їх психічного стану.

Тема 5.
Психологічна діагностика і освіта.

1. Завдання і функції діагностики дітей шкільного віку.
2. Класифікація і визначення психологічних проблем розвитку школярів.
3. Процедура визначення психологічної готовності до навчання у школі.
4. Психодіагностика емоційного благополуччя та стосунків у колективі школярів.

Змістовий модуль 2. Основи психокорекції

Тема 7
Основи психологічної корекції Психологічна корекція як сфера діяльності психолога.

1. Психологічна корекція як сфера діяльності психолога.
2. Види психокорекції.
3. Основні завдання і принципи психокорекційної роботи.
4. Фактори, що впливають на ефективність психокорекційної роботи.
5. Принципи побудови корекційних програм та їх структура.

Тема 8
Особливості складання корекційно-розвивальних програм.

1. Принципи побудови корекційних програм.
2. Види корекційних програм.
3. Структура корекційної програми.
4. Основні вимоги до складання психокорекцій них програм.

Тема 9.
Методи психокорекційної роботи

1. Загальна характеристика ігротерапії.
2. Основні види та форми ігротерапії.
3. Характеристика видів арт-терапії та її завдань.
5. Методи корекції поведінки дитини.

Тема 10. Корекційна робота психолога в освітніх закладах.

1. Основні напрямки корекційної роботи сихолога в дошкільних закладах.
2. Типові проблеми розвитку дітей дошкільного віку і їх корекція.
3. Організація і проведення психокорекційної роботи в школі.
4. Корекція психологічних девіацій у поведінці школяра

Тема 11.
Психодіагностична та корекційна робота з педагогічним колективом.

3. Специфіка психодіагностики та корекції дорослих.
4. Методи психодіагностики дорослих.
5. Значення і методи корекційного впливу на формування особистості педагога.
6. Методи корекції взаємин у колективі дорослих.

1.5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (стац.)	Кількість годин (заочн.)
1	Основи сучасної психодіагностики.	2	1
2	Класифікація психодіагностичних методів та їх характеристика.	2	1
3	Організація і проведення психологічного обстеження в закладах освіти.	2	1
4	Специфіка психодіагностичної роботи психолога з дітьми раннього віку та дошкільного віку.	2	
5	Завдання і методи психодіагностики дітей старшого дошкільного та шкільного віку	2	1
6	Процедура і завдання обстеження школярів різного віку	2	2
7	Загальні поняття про психологічну корекцію і її основні принципи.	2	1
8	Характеристика методів психокорекції особистості	2	
9	Вимоги до змісту корекційно-розвивальної програми. Складання корекційної програми для дітей з різними проблемами психологічного розвитку.	2	
10	Специфіка психодіагностичної і корекційної роботи з педагогами	2	1
	Всього	22	8

1.6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість годин (заочн.)
1.	1. Опрацювати наступні питання відповідно до послідовності вивчення тем: - історія розвитку психодіагностики в Україні; - професійні та аматорські тести; - адаптація і використання іноземних тестів; - норми і вимоги до опублікування психодіагностичного інструментарію.	2	2

2.	Порівняти переваги і недоліки спостереження та експерименту. Визначити умови, яких необхідно дотримуватись досліднику, щоб отримати надійні результати психологічних досліджень	2	4
3.	Скласти діагностичні програми на виявлення : - Пізнавального розвитку дошкільників або молодших школярів; - міжособистісних стосунків у колективі; - На ваш вибір.	6	6
5.	Скласти словник психологічних понять з вивчених тем.	2	4
8.	Скласти кросворд з понять теми: “Основні поняття психодіагностики та психокорекції”.	2	4
9.	Зобразити схематично (у вигляді таблиці чи схеми)**:** 1).Класифікація методів психологічного діагностування; 2).Методики діагностування психологічної готовності дітей до школи; 3) Класифікація методів психологічної корекції; 4) На вибір студента за темами.	6	8
10.	Провести наступні дослідження: a. експрес-діагностика типів особистості за допомогою психогеометричного тесту Сьюзен Деллінгер; b. особливості розподілу та концентрації уваги за допомогою тесту Тулуз – Пьєрона. c. властивості особистості з використанням проективних методів (метод Роршаха); d. самооцінка особистості за параметром екстравертованість – інтравертованість; e. визначення характеру за почерком з допомогою тестової методики; f. самооцінка здібностей за тестами Г.Айзенка, Л.Гуревича, Д.Векслера.	По 1 год	По 2 год
11.	Скласти корекційні програми на розвиток і корекцію: - пізнавального розвитку дошкільників або молодших школярів; - формування навичок спілкування;	6	8

	- на вибір здобувача.		
	Підготувати корекційно-розвивальні програми для дітей дошкільного віку: - з порушенням уваги; - з порушенням пам'яті; - з порушенням соціально-емоційної сфери.	6	8
12.	Скласти комплекси психологічної гімнастики для дітей 5-6 р. для зняття психологічної напруги різного характеру (агресивності, тривожності, сором'язливості…)	4	6
13.	Скласти словник психологічних понять з вивчених тем.	2	2
14.	Підібрати психокорекційні вправи для розвитку уваги.	2	2
15.	Підібрати психокорекційні вправи для розвитку пам'яті.	2	2
16.	Підібрати методи корекцій психологічних девіацій у поведінці школяра.	2	2
17.	Запропонувати і описати найефективніші (на вашу думку) види арт-терапії при агресивності дитини.	2	2
18.	Підібрати і описати вправи для корекції уваги і спостережливості.	2	2
19.	Довести важливе значення ігротерапії в дошкільному віці (механізм корекційного впливу гри).	2	2
20.	Підібрати і описати вправи для корекції емоційного збудження.	2	2
21.	Скласти пам'ятку психолога-коректора: "Як організувати свою роботу у дошкільному закладі"	4	6
22.	Проаналізувати роль використання методу проективного малюнку в корекційній роботі психолога.	2	4
23.	Підібрати і проаргументувати найефективніші (на вашу думку) види арт-терапії для корекції емоційних відхилень	2	4
24.	Підібрати і описати вправи на зняття м'язової напруги.	2	2
	Разом		

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів розподіляється на аудиторну та позааудиторну. Аудиторна самостійна робота студентів виконується студентами на семінарських та лабораторних заняттях під керівництвом викладача (конспектування першоджерел, робота в групах, розв'язування психологічних ситуацій та завдань, написання психологічної характеристики особистості). Позааудиторна робота виконується в домашніх умовах.

Позааудиторна самостійна робота дозволяє студенту повніше засвоїти тему заняття, розвиває логічне мислення, пізнавальну активність, інтерес до пошукової діяльності.

Основними формами самостійної роботи студентів є:

- *опрацювання та засвоєння лекційного матеріалу;*
- конспектування і засвоєння додаткової інформації згідно з додатковою літературою;
- підготовка до семінарських, лабораторних занять (написання творів-роздумів, есе, написання психологічних самохарактеристик, складання кросвордів, таблиць, структурно-логічних схем, проведення дослідів та ін.);
- підготовка до модульних та підсумкових контролів, заліку;
- пошук матеріалу для написання ІНДЗ;
- оформлення психологічного словника.

Написання есе є одним із видів творчих завдань, які пропонуються студентам для підготовки до практичних занять. Есе (фр. Essai – спроба, намір, почерк) – невеликий за обсягом прозовий твір-роздум, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки щодо конкретного питання і не претендує на визначальне тлумачення питання. Есе повинно відображати суб'єктивну думку студента і розвивати у нього творче мислення та здатність критично оцінювати та аналізувати наукову інформацію. Обсяг есе повинен бути не меншим ніж 1 сторінка на стандартній сторінці формату А4. Есе підписується автором в кінці тексту.

Підготовка до модульних та підсумкових контролів здійснюється студентом протягом семестру шляхом вивчення лекційного матеріалу, опрацювання підручників, підготовки і захисту ІНДЗ, виконання завдань згідно планів семінарських і лабораторних занять.

1.7. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКЕ ЗАВДАННЯ

Підготовка індивідуального навчально-дослідницького завдання (ІНДЗ) є одним із видів дослідницької роботи студентів, який завершує вивчення курсу і відображає вимоги до підготовки фахівця з вищою освітою в контексті запровадження кредитно-модульної системи, спрямованих на розвиток у студентів нахилів до пошукової роботи під час навчання. ІНДЗ передбачає вивчення та письмове оформлення короткого теоретичного матеріалу та відповідну розробку практичних завдань:

1. Дати характеристику одній із проблем розвитку психічних якостей чи психічного стану особистості (уваги, пам'яті, мислення, спостережливості та сприйняття, здібностей та обдарувань, емоційних станів, взаємостосунків з оточуючими і т.п.).

2. Розробити програму обстеження конкретної проблеми психічного розвитку особистості. Провести обстеження (з використанням різних методів діагностики) стану цієї характеристики у дітей певного віку (дошкільного, молодшого шкільного, підліткового або старшого шкільного віку), представити опис результатів.
3. Розробити корекційно-розвивальну програму на основі результатів діагностичної роботи та встановленого психологічного висновку.
4. Розробити рекомендації батькам та педагогам для розвитку і корекції у дітей виявленої проблеми у психічному розвитку.

За якісне розкриття теми та змістовне виконання роботи студент може отримати максимально **20 балів**.

ВИМОГИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ (ІНДЗ):

ІНДЗ – це науково обґрунтований, стислий, логічний виклад дослідницької роботи з певної психологічної проблеми. Він включає вступ, огляд наукових та інших джерел з обраної проблеми, виклад змісту індивідуальної навчально-дослідницької роботи та висновки, які відображають суб'єктивне ставлення студента до проблеми. ІНДЗ дозволяє викладачу виявити рівень ерудиції студента, його вміння опрацьовувати (аналізувати, систематизувати, узагальнювати та класифікувати) наукову інформацію та застосовувати її на практиці. Основними вимогами до ІНДЗ є:

1. Кількість використаних джерел − не менше десяти примірників.

2. Кількість сторінок − від 10 рукописних або 8 друкованих (не враховуючи титульної сторінки та списку використаних джерел) формату А4.

3. Робота повинна складатися із титульної сторінки, змісту, короткого вступу, основної частини та висновків, переліку посилань (*див.:* Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 57-58.).

4. Оформлення титульної сторінки (*див.:* зразок на с.13) − набір комп'ютерного друку, решта – за можливістю та бажанням.

5. Зміст вміщує перелік основних питань, що розглянуті в роботі.

6. Робота друкується на одній стороні аркуша паперу формату А4. При цьому необхідно лишати поля: зліва – 25 мм, справа – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 15 мм. Текст роботи пишеться розбірливо без виправлень.

7. Оформлення використаних наукових джерел – згідно із вимогами (*див.:* Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 52-55.) При посиланні в тексті на використану літературу вказують порядковий номер, виділений двома квадратними дужками за списком використаних джерел, наприклад [5].

8. Термін зарахування роботи − до останнього семінарського заняття.

9. Під час захисту ІНДЗ студент зобов'язаний знати основний зміст своєї роботи та коротко розповісти про найбільш значущі його моменти.

10. При визначенні кількості балів за ІНДЗ враховуються такі критерії: відповідність змісту роботи темі обраного ІНДЗ, повнота, послідовність і логіка викладу основного матеріалу, самостійність думок і суджень, висловлених у висновках, змістовність відповідей на запитання викладача під час захисту ІНДЗ, володіння матеріалом обраної теми ІНДЗ.

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра дошкільної освіти

Індивідуальне навчально-дослідне завдання на тему:
"Діагностика та методи корекції
емоційного стану дітей старшого дошкільного віку "

Виконала:
студентка 411 групи
факультету дошкільної освіти
Петриненко К.І..
Перевірила: к. пед. н., доцент
Семенова О.І.

1.8. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, ІНДЗ, підсумковий контроль) оцінюються кількісно відповідно до шкали. наведеної у „Тимчасовому положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців" в Уманському державному педагогічному університеті.

Розподіл балів оцінювання успішності студентів з навчальної дисципліни "Основи психодіагностики та психокорекції"

Модуль І													Мо-дуль 2	Під-сум. контр	Сума балів
Зміст. модуль 1						Зміст. модуль 2									
№ теми/ бали						№ теми/ бали									
1	2	3	4	5	м.к	6	7	8	9	10	11	м.к.			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	20	10	100

Шкала оцінювання:

90 – 100 балів – відмінно (A);
75 – 89 балів – добре (BC);
60 -74 бали – задовільно (DE);
35 – 59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX);
1 -34 бали – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

Методичне забезпечення: опорні конспекти лекцій, комплекс навчально-методичного забезпечення, нормативні документи, ілюстративні матеріали, психологічний інструментарій, збірники психологічних завдань.

Методи навчання: лекції з використанням сучасних інформаційних технологій, методи програмованого та проблемного навчання, розв"язування психологічних задач, інтерактивні методи в процесі обговорення питань семінарських занять (дискусія, мозкова атака, ділова гра, психологічний тренінг), підготовка рефератів, повідомлень на задані теми.

Методи оцінювання: поточне оцінювання під час семінарських, лабораторних занять, оцінка за самостійну та індивідуальну роботу, ІНДЗ, модульні та підсумкові тестування.

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

2.1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Однією із основних форм роботи студентів вищих навчальних закладів є **практичні** заняття. Осмислення та обговорення питань із психології загальної на семінарських заняттях дозволяє викладачеві визначити рівень науковості і глибини знань студентів, виробити у них науковий підхід до психологічних знань, ознайомити з основними методами і методиками вивчення особистості і груп, вчити застосовувати системний підхід до аналізу психічних явищ та при розкритті психологічних механізмів психіки, здійснювати процес самоаналізу власної психічної діяльності.

Семінарські заняття передбачають самостійну підготовку студентів до них відповідно плану заняття. Під керівництвом викладача на заняттях обговорюються вузлові питання теми у формі дискусій, бесід, опитування, аналізується прочитана наукова література (хрестоматійний матеріал, наукові статті, матеріали з психологічних видань), зачитуються студентами повідомлення, реферати. Для активізації пізнавальної діяльності та стимулювання самостійної роботи студентів на заняттях широко використовуються ділові та рольові ігри, які дають можливість студентам практично “програти” в різних ролях будь-яку ситуацію, що потребує психологічного аналізу.

Серед найпоширеніших форм контролю знань студентів є застосування усного, письмового опитування, перевірка вміння наводити приклади з життя, що пояснюють той чи інший психологічний феномен, розв’язування психологічних завдань, проблемних ситуацій, тестування, складання структурно-логічних схем. З метою розвитку критичного осмислення інформації і розвитку вміння інтерпретувати інформацію з власної точки зору зі студентами застосовуються групові форми роботи, елементи інтерактивної гри, проводяться конкурси на краще складання кросвордів, невеликих есе та творів-роздумів на психологічну тематику.

Практичні заняття побудовані на ідеї самопізнання студентів власних психічних процесів, властивостей, станів та спрямовані на їх розвиток і корекцію в разі потреби. Тому на заняттях широко використовуються діагностичні методики, психологічні тренінги, самопрезентації, психокорекційні і розвивальні вправи та ігри.

2.2. ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПРО ПСИХОДІАГНОСТИКУ.

Семінарське заняття №1

Тема: Основи сучасної психодіагностики.

План:

1. Загальні поняття про психодіагностику.
2. Предмет і завдання психодіагностики.
3. Етапи розвитку вітчизняної психодіагностики.
4. Соціально-етичні принципи психологічної діагностики.

Запитання за темою:

1. Що означає слово „психодіагностика.”
2. Предмет психодіагностики.
3. Назвати основні завдання психодіагностики.
4. Проаналізувати етапи становлення та розвитку психодіагностики.
5. Окреслити вимоги до психодіагноста.
6. Проаналізувати вимоги до використання психологом психодіагностичних методик.

Творчі завдання.

Скласти твір-роздум: „Яким повинен бути психолог-діагност”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Завести словник основних понять психодіагностики.
2. Підготувати реферати або повідомлення за темами:
   - „Психодіагностика і права дитини.”
   - „Поняття про аматорські та професійні тести.“
   - „Історія становлення і розвитку психодіагностики за кордоном“.
   - „Історія становлення і розвитку вітчизняної психодіагностики.“
   - „Джон Уотсон. Батько біхевіоризму “.
   - Відомості про інших відомих психологів-діагностів.

Література:

1. Скребець В.О. Основи психодіагностики. К.: Видавничий Дім „Слово”, 2003. С. 8-23.
2. Психологическая диагностика. / Под ред. К.М.Гуревича и Е.М. Борисовой. М.: Изд во НПО «МОДЭК», 2001. С. 7-21
3. Основи практичної психології. / Під ред. В.Панка К.:”Либідь”, 2003. С.
4. С. Корольчук, В.І. Осьодло Психодіагностика. К : Ельга Ніка-Центр, 2004. С. 20-25, 165-201.
5. Психологічний інструментарій / Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник К.: Главник 2003-2006 рр.
6. Панок В. Основи практичної психології. К.:Либідь, 2001.С.504.

Практичне заняття №2
Тема: Класифікація психодіагностичних методів та вимоги до них.

План:

1. Різноплановість класифікації методів психодіагностики.
2. Змістовна характеристика психодіагностичних методик.
3. Види тестових завдань і характеристика відповідей.
4. Основні вимоги до психодіагностичних тестів.

Заптання за темою:

1. Назвати найбільш загальну класифікацію психодіагностичних методик. Пояснити її.
2. Проаналізувати класифікацію психодіагностичних методів за Б.Г. Ананьевим (додаток 1).
3. Дати характеристику методикам високого рівня формалізації.
4. Проаналізувати малоформалізовані методики. Навести приклади.
5. Назвати і проаналізувати основні вимоги до психодіагностичних тестів.

Творчі завдання.

Скласти схему класифікації методів психодіагностики.

Підібрати і охарактеризувати один із високоформалізованих методів (зразок – додаток 2).

Підібрати приклади різних суб'єктивних психодіагностичних методів.

Самостійна робота:

7. Ознайомитись і пояснити категорізацію психодіагностичних методів за Б.Г. Ананьєвим.
8. Як класифікуються психодіагностичні методики за стимульним матеріалом та способами реагування випробовуваних.
9. Підготувати реферат або повідомлення на теми: „Норми і вимоги до психодіагностичного інструментарію", „Адаптація і використання іноземних, іншомовних тестів".

Додаток 1

КАТЕГОРІЗАЦІЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДІВ
за Б.Г. АНАНЬЄВИМ

У першу групу, що одержала назву ***«група організаційних методів»,*** входять порівняльний аналіз, лонгітюдний метод (дослідження психодинаміки певного явища протягом якогось більш-менш тривалого часу) і комплексні методи. Група цих методів використовується протягом усього дослідження (чи діагностичного обстеження) і визначається кінцевими результатами.

До другої групи входять ***емпіричні методи*** одержання наукових даних: обсерваційні (спостереження і самоспостереження), експериментальні (лабораторні, польові, психолого-педагогічні), психодіагностичні (тести, анкети, опитувальники, інтерв'ю, бесіди), праксиметричні (прийоми аналізу процесів і продуктів діяльності: хронометрія, професіографія, оцінка виконаних робіт), моделювання (математичне, кібернетичне), біографічні методи (прийоми дослідження життєвого шляху, вивчення документації).

Третю групу складають ***методи обробки результатів*** експерименту і спостережень. Сюди відносяться як стандартні прийоми статистичної обробки даних (кількісна обробка), так і прийоми якісного аналізу, включаючи диференціацію матеріалу по класах, розробку типології, складання психологічної казуїстики (опис випадків).

Четверта група, в яку входять ***інтерпретаційні методи,*** представлена варіантами генетичного і структурного методів. Генетичний метод інтерпретує весь оброблений матеріал дослідження в характеристиках розвитку, а структурний метод – у характеристиках типів зв'язків між окремими компонентами структури досліджуваної особистості чи структури соціальної групи.

Додаток 2

Зразок проективної методики.

МЕТОДИКА «НЕЗАКІНЧЕНІ РЕЧЕННЯ»

Методика «Незакінчені речення» застосовується в експериментально-психологічній практиці давно. Існує багато її варіантів. Пропонується варіант цього методу, розроблений Саксом і Леві. Він включає 60 незакінчених речень, які можуть бути поділені на 15 груп, що характеризують ставлення обстежуваного до сім'ї, до представників своєї чи протилежної статі, до сексуальних взаємин, до начальників і підлеглих.

Деякі групи речень мають відношення до страхів і побоювань, до наявності почуття усвідомлення власної провини, ставлення до минулого і майбутнього, до взаємин з батьками і друзями, власних життєвих цілей.

Тестування (без обробки) займає від 20 хвилин до декількох годин (у залежності від особистості обстежуваного і мети діагностики).

Інструкція. На бланку тесту необхідно закінчити речення одним чи декількома словами.

Бланк тесту (подається мовою оригіналу)

1. Думаю, что мой отец редко _____ _____
2. Если все против меня, то _____ _____
3. Я всегда хотел_____ _____
4. Если бы я занимал руководящий пост_____

5. Будущее кажется мне_____ _____
6. Мое начальство _____ _____
7. Знаю, что глупо, но боюсь_____ _____
8. Думаю, что настоящий друг _____ _____
9. Когда я был ребенком _____ _____
10. Идеалом женщины (мужчины) для меня является _____
11. Когда я вижу женщину рядом с мужчиной_____
12. По сравнению с большинством других семей моя семья_____
13. Лучше всего мне работается с_____ ___
14. Моя мать и я_____ _____
15. Сделал бы все, чтобы забыть _____
16. Если бы мой отец только захотел_____
17. Думаю, что я достаточно способен, чтобы_____
18. Я мог бы быть очень счастливым, если бы_____
19. Если кто-нибудь работает под моим руководством
20. Надеюсь на_____
21. В школе мои учителя _____ _____
22. Большинство моих товарищей не знают, что я боюсь_____
23. Не люблю людей, которые _____ _____
24. Когда-то_____
25. Считаю, что большинство юношей (девушек)_____
26. Супружеская жизнь кажется мне _____
27. Моя семья обращается со мной как с _____
28. Люди, с которыми я работаю__
29. Моя мать _____ _____
30. Моей самой большой ошибкой было _____
31. Я хотел бы, чтобы мой отец ____ _____
32. Моя наибольшая слабость заключается в том_____
33. Моим скрытым желанием в жизни_____
34. Мои подчиненные _____ _____
35. Наступит тот день, когда _____ _____
36. Когда ко мне приближается мой начальник_____
37. Хотелось бы мне перестать бояться_____
38. Больше всех люблю тех людей, которые_____
39. Если бы я снова стал молодым_____
40. Считаю, что большинство женщин (мужчин)_____
41. Если бы у меня была нормальная половая жизнь_____
42. Большинство известных мне семей _____ _____
43. Люблю работать с людьми, которые _____ _____

44. Считаю, что большинство матерей _____ _____
45. Когда я был молодым, то чувствовал себя виновным, если_____
46. Думаю, что мой отец_____
47. Когда мне начинает не везти, я_____
48. Больше всего я хотел бы в жизни_____
49. Когда я даю другим поручение _____
50. Когда буду старым _____
51. Люди, превосходство которых над собой я признаю_____
52. Мои опасения не раз заставляли меня _____
53. Когда меня нет, мои друзья_____
54. Моим самым живым воспоминанием детства является_____
55. Мне очень не нравится, когда женщины (мужчины)_____
56. Моя половая жизнь _____
57. Когда я был ребенком, моя семья_____
58. Люди, которые работают со мной_____
59. Я люблю свою мать, но_____
60. Самое худшее, что мне случилось совершить, это_____

Для кожної групи речень виводиться характеристика, що визначає дану систему взаємин як позитивну, негативну чи нейтральну. Приклади речень і варіанти відповідей з оцінкою:

Більшість відомих мені родин

1. Нещасливі, недружні, розпалися -- 2
2. Нервові, не дуже дружні.. -1
3. Усі однакові - 0

Майбутнє здається мені

1. Похмурим, поганим, дивним - 2
2. Мрачним, неприваблівим - 1
3. Неясним, невідомим - 0

Література:

1. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, психолога): Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010.– 248 с.
2. Поліщук С.А. Методичний довідник з психодіагностики: Навч-методичний посібник. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2009. 442с.
3. Скребець В.О. Основи психодіагностики. К.: Видавничий Дім „Слово”, 2003. С. 51-58.
4. М.С. Корольчук, В.І. Осьодло Психодіагностика. К : Ельга Ніка-Центр, 2004. С. 20-25, 165-201.

Практичне заняття № 3
Специфіка психодіагностичної роботи психолога з дітьми раннього віку.

1. Роль практичного психолога в організації адаптації дітей до нових соціальних умов.
2. Організація і проведення індивідуальних обстежень.
3. Роль бесіди психолога з дорослими для діагностики емоційного комфорту дітей раннього віку в дошкільному закладі.

Запитання за темою:

1. Напрями професійного інтересу психологів у роботі з дітьми раннього віку.
2. Особливості та характеристика психологічної кризи 1 року та 3-х років.
3. Проаналізувати провідну діяльність та психічні новоутворення дітей раннього віку.
4. Психологічний супровід адаптації дітей в дошкільній установі.
5. Завдання психолога на цьому етапі.
6. Які умови повинен дотримуватися психолог під час діагностичної роботи з дітьми раннього віку.
7. Поняття про емоційний комфорт дитини, його забезпечення в дошкільному закладі та сім'ї.
8. Негативні прояви особистісного розвитку дітей раннього віку.
9. Які діагностичні методи роботи використовує психолог у роботі з батьками дітей раннього віку. Охарактеризувати їх.

Творча робота.

1. Підготувати доповідь просвітницького характеру для батьків дітей раннього віку (чи для педагогічних працівників, які працюють з такими дітьми).
2. Підготувати план бесіди з батьками новоприбулих дітей з метою виявлення стану готовності дитини до перебування в умовах дитячого садка.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти програму роботи практичного психолога з адаптації дітей раннього віку (2-3 рік життя) до умов дошкільного закладу.
2. Провести діагностику сформованості співвідносних дій у дітей раннього віку за наведеними нижче методиками (додаток 1).

Реферати:

Особливості психічного розвитку дітей раннього віку.

Проблеми адаптації та розвитку дітей раннього віку в сучасних дошкільних навчальних закладах.

Додаток 1

МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ СПІВВІДНОСНИХ ДІЙ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ.

Методика 1. Складання піраміди з кілець

Перед дитиною ставлять піраміду і знімають з неї усі кільця. Потім дають інструкцію: "Зроби, надінь так, як було? Під час спостереження за дітьми, їхніми діями можна визначити: 1) рівень розвитку співвідносних дій; 2) стан їхньої моторики; 3) ступінь сформованості уявлень про величину предметів (елементів, частин піраміди); 4) здатність розрізняти кольори; 5) ступінь оволодіння лічбою.

Бажаючи дослідити сформованість уявлень про величину предметів, даємо дитині завдання: "надінь найбільше кільце?

Бажаючи дослідити здатність розрізняти кольори, даємо такі інструкції: "дай червоне (зелене, синє) кільце? Крім того, можна судити про ступінь оволодіння лічбою, якщо дати завдання: "дай одне кільце'; "дай багато? "надінь три кільця?

Дітям до трьох років треба пропонувати піраміду з чіткою різницею у розмірах кілець і щоб кільця були забарвлені в основні кольори. Чим старші діти, тим піраміди, що їм пропонуються, повинні бути з більшою кількістю кілець, порівняно меншого розміру і більш широкої палітри кольорів.

На початку обстеження дитині будь-якого віку бажано дати найпростішу пірамідку, щоб вона освоїлася, почула себе вільніше, а потім уже запропонувати пірамідку й завдання, що відповідають її віку. Бажано під час обстеження створити таку ситуацію, ніби вам потрібно, щоб дитина вас "навчила" "підказала" вам, як же визначити найменше кільце (зворотний порядок), ніби ви цього не вмієте, але бажаєте навчитись і просите дитину, щоб вас навчила. У такій ситуації дитина почуває себе впевненіше, малюки та дошкільники люблять допомагати у чомусь дорослому, тому у ситуації, коли дитина "навчає" дорослого, діти виявляють найкращі свої вміння, навички, знання, ніж у ситуації, коли дослідник просто запитує, а дитина зобов'язана відповідати.

Щоб оцінити результати, треба виходити з такої інтерпретації: діти двох з половиною років з інтелектом у нормі збирають піраміду з урахуванням відносної величини кілець. При цьому вони йдуть до правильного варіант шляхом проб. Діти трьох років складають піраміду на основі зорового співвідношення кілець.

Методика 2. Складання мотрійки

Ця іграшка використовується з тією самою метою, що і піраміди: діагностувати співвідношення за величиною. Дитині показують найбільшу мотрійку, в яку вкладено декілька менших. Потім той, хто обстежує, розбирає

велику мотрійку і показує мотрійку меншого розміру, що знаходиться у великій. Далі розбирає одну за одною всі до найменшої мотрійки. Після цього дає інструкцію: "Склади мотрійку так, щоб вийшла одна? Слід ураховувати, що мотрійку, яка складається з шести мотрійок, пропонують старшим дітям.

У процесі обстеження треба фіксувати у протоколі: 1) розуміння дитиною завдання; 2) характер виконання (чи діє шляхом спроб-помилок, чи з урахуванням величин іграшки; чи може збирати мотрійку на основі зорового співвідношення).

Слід відзначити, що мотрійку треба давати для активних дій, починаючи з 10 місяців від народження. Немовля захоплено і довго діє з цими іграшками.

Потім у ранньому віці швидше оволодіє предметними діями співвідношення за величиною, якщо у неї був досвід маніпулювання з кільцями піраміди, мотрійками у віці немовляти. Такого висновку ми дійшли на основі практичного досвіду.

Методика 3. Розкладання паличок або брусочків відповідно до даного зразка.

Палички або брусочки використовуються з метою діагностики оволодіння дитиною співвідносними діями (співвіднесення за кольором).

Перед дитиною розкладаємо шість паличок: три червоного (Ч), три зеленого (З) кольору. При цьому звертаємо увагу на характер чергування кольорів: ЧЗЧЗЧЗ (за початковими буквами будемо позначати червоний, зелений). Потім даємо інструкцію: "Побудуй парканчик так само? Після цього перед дитиною розкладаємо наступний зразок уже з дев'яти паличок двох кольорів у такому порядку: ЧЗЗЧЗЗЧЗЗ. Знову дається завдання: "Побудуй парканчик так, як я побудував?

Якщо дитина виконує і це завдання, можна дати ще складніше, виклавши зразок: ЧЗЧЗЗЧЗЧЗЗ. Під час виконання дитиною завдання необхідно зафіксувати у протокол: 1) факти спостережень; 2) особливості діяльності дитини (діє свідомо, зіставляє зі зразком або механічно, розміщуючи палички чи брусочки навмання); 3) просторове орієнтування; 4) працездатність; 5) інтерес до виконання завдання; 6) ставлення до своїх успіхів і невдач.

Практика психологічних досліджень показує, що діти з нормальним інтелектом уміють користуватися зразком, зіставляючи з ним свою роботу, знаходять помилки.

Третє завдання виявляється складним для багатьох дітей з нормальним інтелектом. Але, на відміну від розумово відсталих, вони намагаються знайти закономірність чергування паличок різного кольору і переживають свої невдачі. Так само поводять себе і діти із затримкою психічного розвитку.

Діти з відхиленням уваги, порушеннями просторової орієнтації допускають помилки при виконанні цих завдань. Розумово відсталі діти розгублюються за необхідності зрозуміти інструкцію і часто приступають до роботи без розуміння її мети: розкладають палички, не співвідносячи своїх дій із заданим зразком. Дії таких дітей мають стереотипний характер. Це проявляється у тому, що вони переносять у нову ситуацію свій минулий досвід у незмінному вигляді: правильно виконавши перше завдання, використовують той самий принцип чергування паличок різного кольору при виконанні наступних завдань того самого типу. Просте завдання розумового відсталі діти без сторонньої допомоги взагалі не виконують. Навіть допомога у вигляді багаторазового показу і спільних дій виявляється малоефективною. З боку дослідника обов'язковий поетапний контроль за виконанням завдання.

Методика 4. Заповнення різними об'ємними геометричними фігурами "поштової скриньки".

"Поштова скринька" становить собою невеликого розміру (20х15 см) дерев'яну або картонну коробку, у стінках якої зроблені прорізи, що відповідають за формою основам різних об'ємних геометричних фігур: квадрата, трикутника, прямокутника, шестикутника, напівкола. За інструкцією дитина повинна опустити ці фігури через відповідні кожній з них прорізи у поштовій скриньці.

На основі спостережень за діями дитини можна судити про ступінь усвідомленості дій, зацікавленості у правильному виконанні завдання. Крім того, можна скласти уявлення про спосіб виконання завдання, ступінь вправності дитини і наскільки легко дитина піддається навчанню.

За дослідженнями С.Д. Забрамної, інтелектуально збережені діти чотирьох років діють шляхом примірювання, тобто прикладають фігуру до прорізу. Лише деякі діти цього віку затримуються на стадії спроб. Це проявляється у спробах проштовхнути у проріз будь-яку фігуру без урахування її форми. Діти, старші п'яти років, уже використовують зорове співвідношення. Поряд з цим зберігається і примірювання.

Важливо врахувати ступінь поліпшення роботи під впливом надання допомоги (спільні дії, усні пояснення і т.п.).

Розумово відсталі діти навіть у 6-7 років силою запихають фігури у непідходящі для них прорізи (отвори).

Усі подані вище методики діагностують сформованість співвідносних дій у дітей раннього віку. З окремими дітьми слід провести обстеження на

обдарованість (підставою для цього є успішно виконані завдання попередніх етапів обстеження з високими показниками).

Література:

1. Документація психолога / Упорядник Г.Гончаренко. К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. 120 с.
2. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, психолога): Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010. 248 с.
3. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичного психолога. Х.: Вид.група „Основа“, 2007. 240 с.
4. Панок В. Основи практичної психології. К.:Либідь, 2001. С.504.

Практичне заняття № 4.
Психодіагностика розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

План.

1. Особливості та завдання діагностики психічного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.
2. Процедура обстеження готовності дітини до навчання у школі.
3. Компоненти психологічної готовності дитини до школи (мотиваційний, вольовий, інтелектуальний, моральний).
4. Психодіагностична програма обстеження дошкільників.

Запитання для обговорення:

1. Що таке „психологічна готовність дитини до школи”?
2. Пояснити в чому полягає інтелектуальна, вольова і моральна готовність дитини до школи.
3. Описати процедуру визначення психологічної готовності дитини до навчання.
4. Описати варіанти розвитку 6-7-літніх дітей, щодо готовності до навчання у школі (у тому числі за А. Венгером: тривожність, негативістська демонстративність, „відхід від реальності”).
5. Поміркувати і довести, що діагностика сформованості навчальних навичок не є достатньою для визначення рівня готовності до школи.(навести приклади).
6. Розкрити напрями діагностичної роботи шкільного психолога зі старшокласниками.
7. Проаналізувати суть психолого-педагогічного виявлення обдарованих дітей**.**

8. Проаналізувати схему психологічної характеристики дитини (додаток 2).

Завлання для самостійної роботи:

1. Скласти програму психодіагностичного обстеження дітей старшого дошкільного віку (додаток 1).
2. Продемонструвати організацію процедури обстеження.
3. Опрацювати і провести тести на визначення рівня шкільної зрілості Керна – Їрасика.
4. Підібрати методики для діагностики емоційного стану дітей дошкільного віку.
5. Підібрати методики для визначення статусу дитини молодшого шкільного віку у класі.
6. Підібрати і провести тести на визначення рівня взаємостосунків дітей молодшого шкільного віку.
7. Спроектуйте можливі життєві ситуації, що виникають в освітніх закладах та варіанти їх вирішення в умовах відсутності та наявності психологічної служби.
8. Проаналізувати анкету для батьків (додаток 3) по виявленню страхів у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку та підібрати відповідні методи для діагностування дітей.

Додаток 1

СХЕМА ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

I. Визначення проблеми дослідження.

Передбачає опис наявної проблемної ситуації та потреби, доцільності подолання труднощів, що виникли в навчально-виховному процесі.

II. Визначення об'єкта і предмета дослідження.

Об'єктом може виступати психічне явище певної категорії учнів, які підлягають дослідженню.

Предмет — це завжди окремі психічні властивості, стани, процеси, функції, види поведінки, діяльності і спілкування, взаємозв'язки між психічними явищами, характеристики певних явищ тощо.

Так, щодо проблеми труднощів навчання учнів 3-х класів з математики об'єктом дослідження може бути мисленнєва діяльність учнів 3-х класів, а предметом дослідження — характер сформованості мисленнєвих процесів, здатність до абстрагування.

III. Побудова гіпотези, визначення мети, постановка завдань.

Гіпотеза -припущення про існування або відсутність якогось феномену, його зумовленість певними зовнішніми або внутрішніми чинниками, взаємозв'язки властивостей, ступінь їх вияву.

Мета — це бажаний кінцевий результат.

Постановка завдань — це вибір шляхів і засобів для досягнення мети, що передбачає розгляд більш вузьких компонентів дослідження. Такими компонентами можуть бути:

- сфери психіки та їх структурні компоненти (емоційна, когнітивна, поведінкова, комунікативна сфери);
- детермінанти явищ, що вивчаються;
- внутрішня структура явища (компоненти, певні характеристики…).

Завдання можуть бути сформульовані як запитання, відповіді на які дають змогу досягти мети.

IV. Обґрунтування вибору методів і методик. Опис психодіагностичного інструментарію за схемою:

4.1. Назва методики.

4.2. Автор.

4.3. Літературне джерело.

4.4. Яку функцію (якість, явище, особливість тощо) досліджує.

V. Строк проведення.

Додаток 2

СХЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИТИНИ

За основу узята схема, що застосовувалася в лабораторії виховання НДІ загальної педагогіки АПН СРСР, керованою Л.І. Божович, для вивчення дітей шкільного віку [22, С. 202- 204.].

I. Загальні відомості про дитину

Дата народження _____

Загальний фізичний розвиток_____

Стан здоров'я _____

Склад і особливості сім'ї _____

II. Особливості життя дитини в сім'ї

1. Взаємини дитини з батьками (з ким з батьків дитина більше всього спілкується, до кого більше всього емоційно прихильна).

2. Організація діяльності дитини в сім'ї (чим частіше займається дитина, чи грають з нею; якщо так, то в що і хто). Чи допомагає дитина дорослим (чи є у неї іграшки, хто їх прибирає. Чи є дитячий куточок).

III. Гра як основний вид діяльності дитини

1. Участь в іграх. Яким видам ігор віддає перевагу дитина (процесуальні або ролеві)? Якщо сюжетно-ролеві, то бажано вказати, який вид ролевої гри

привертає дитину: на побутові теми, з виробничим сюжетом, з суспільно-політичним сюжетом.

2. Виконувані в іграх ролі (різні, одні й ті ж).

3. Активність у грі (ініціатор або пасивний виконавець задуму інших дітей).

4. Тривалість гри (провести спеціальні спостереження). Якщо дитина припиняє грати раніше, ніж товариші, то слід з'ясувати причину (мотивування самої дитини і спостереження вихователя).

5. Порівняти позиції дитини (самовпевнений, упевнений в собі, невпевнений) в ігровій, елементах трудової, учбової діяльності, а також на музичних заняттях. Якщо позиції в перерахованих видах діяльності різні, то встановити, в чому полягає ця відмінність, і її причини.

IV. Особливості окремих пізнавальних процесів

1. Рівень розвитку пізнавальних психічних процесів дитини порівняно з іншими дітьми групи (на основі даних, отриманих в експериментах та спостереженнях на заняттях).

2. Рівень розвитку мовлення дитини. На розвиток мови дитини потрібно звернути особливу увагу, оскільки це є важливим показником загального розвитку дошкільника. Особливості розвитку мови також даються порівняно з іншими дітьми групи. Яка мова переважає у нього (діалогічна: рівень її розвитку, наявність таких елементів, як вказівки, оцінки, узгоження, назва дії; монологічна: рівень її розвитку, побудова повідомлення, наявність міркувань з приводу способів виконання дій). Ступінь розвитку фонетичної сторони мови (чи вимовляє всі фонеми, якщо ні, то які відсутні; чи уміє виділяти фонеми в слові). Словниковий запас (великий, середній, невеликий) дитини порівняно з іншими дітьми даного віку. Побудова речення (правильна, неправильна).

V. Особливості інтересів дошкільника

Перерахувати все, що цікавить дану дитину: слухання музики, малювання; чи любить слухати інших дітей і дорослих, чи намагається сама розповідати, як виходить.

VI. Загальна характеристика поведінки

1. Поведінка (дитина спокійна, стримана або проявляє доречну чи зайву рухливість, непосидючість).

2. Виконання режиму (дотримує режим, порушує навмисно, по недбалості, не встигає укластися у відведений час).

3. Підпорядкування вимогам дорослих (охоче або через примушення; чи часто відмовляється виконати вимоги і які саме). Найбільш типові порушення дисципліни.

VII. Взаємостосунки з дітьми групи

1. Ставлення дитини до ровесників по групі (доброзичливий до інших дітей, байдужий, не любить). На чому будуються ці відносини?

2. Ставлення дітей групи до дитини (люблять, байдужі, не люблять).

VIII. Особливості характеру

1. Яскраво виражені позитивні та негативні риси характеру (життєрадісність, товариськість, наполегливість, егоїзм тощо).

2. Чи є підвищена образливість, упертість, агресивність, скритність, замкнутість тощо?

3. Переважаючий настрій (веселий, сумний, пригнічений).

4. Сталість настрою. Чим найчастіше викликається зміна настрою?

5. Відношення до своїх успіхів і невдач в різних видах діяльності (грі, праці, навчанні, на музичних заняттях).

IX. *Ставлення до дитячого закладу і вихователя*

1. Чи любить бувати в дитячому саду. Чому?

2. Взаємини з вихователями (відношення вихователів до дитини відношення дитини до вихователів, на чому будуються відносини). Який вид спілкування переважає (пізнавальний, особовий)?

3. Прийоми (способи) впливу на дитину з боку вихователя і результати цього впливу.

Додаток 3

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ ПО ВИЯВЛЕННЮ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ.

Просимо відверто відповісти на запитання анонімної анкети.

1. Стать вашої дитини (хлопчик, дівчинка).

2. Вік вашої дитини (повних років і місяців).

3. Чи помічали Ви, що ваша дитина чогось боїться?

4. Стосовно чого конкретно виявляються страхи у Вашої дитини (потрібне підкресліть або допишіть): страх темряви; вигаданих істот; страх крові; страх лікарні; страх лікарів; страх уколів; страх самотності (страх не бути прийнятим у дитячий колектив, у гру); страх залишатися одному вдома; страх снів; страх школи, дитячого садка; страх покарань (фізичного або словесного); страх одержати погану оцінку; страх висоти; страх різких рухів; страх втратити рівновагу (при виконанні різних вправ, при навчанні катанні на ковзанах, на велосипеді); боязнь учительки, вихователькі; страх не встигнути що- небудь; страх невдачі, неуспіху; боязнь незнайомих людей; страх транспорту; боїться один (одна) засинати; лякається різких звуків; боїться тварин (собак, ...); жахливих казок, страшних мультиків; страх болю; побоюється когось з одно-

літків; страх пожежі; страх смерті; страх нападу (боїться бандитів); боїться старших дітей (у дворі, у школі, в дитсадку);

5. У чому виявляється цей страх?

6. Як Ви реагуєте на вияви страхів у своєї дитини? Як намагаєтесь впливати? Чи звертались Ви з цього приводу до спеціалістів?

7. Чи змінився ступінь прояву страхів у дитини з віком (послабився, посилився)?

8. Висловіть свою точку зору з приводу причин появи страхів у Вашої дитини.

9. Чи доводилося Вам лякати свою дитину і чим? Скільки років було тоді Вашій дитині?

10. Як Ви вважаєте, чи корисний страх для дитини? У чому Ви бачите користь страху? Чи завдає страх шкоди?

11. Які риси х-ру Ви б хотіли виховати у вашій дитині в першу чергу?

Кількісна обробка анкет психологом виконується таким чином,наприклад:

1. Із відповідей на перше питання було встановлено, що проанкетовано 42,6% батьків дівчаток і 57,3% хлопчиків.

2. З другого питання було виявлено, що з охоплених дослідженням 4,91%- діти 4-х років життя, 42,6%- 5-ти років життя, 34,3% - 6-ти років життя, 18% - 7-ми років життя.

3. З відповідей на третє питання було з'ясовано, що боязнь у своїх дітей помічали 83,6% батьків, зовсім не помічали страхів - 9,8%, а дуже рідко - 6,5% батьків, 3,28% батьків вказали, що страху у дітей не помічали, натомість відзначали надто розвинене почуття жалю, зокрема до тварин?

4. Аналізуючи відповіді на четверте питання анкети, було встановлено, що діти мають по декілька видів страхів. Найпоширеніший страх, який зустрічається у дітей - це страх темряви. Він зустрічається в 60,65% дітей. Страх залишатися одному вдома притаманний 39,34% дітей; страх уколів - 34,42% дітей; страх нападу (боїться бандитів) - 32,78% дітей; страшних снів -31,14% дітей; 28% бояться казкових героїв, вигаданих істот; страх смерті - 27,86% дітей; страх тварин (собак) - 26,22% дітей; страх пожежі - 26,22% дітей; боїться один (одна) засинати - 24,59% дітей; страх крові, страх покарань (фізично або словесно), страх болю - 22,95% дітей; страх висоти - 18,03% дітей; страх лікарні, страх одержати погану оцінку, страшних казок, страшних мультиків - 14,75% дітей; страх лікарів (один батько вказав на стоматолога), боязнь незнайомих людей - 13,11% дітей; страх самотності (страх не бути прийнятим у дитячий колектив, в гру) страх невдачі, неуспіху - 11,47% дітей; страх втратити рівновагу (при виконанні різних вправ, при навчанню катанню на ковзанах, на велосипеді)

страх не встигнути що-небудь- по 9,83%; страх перед транспортом - 13%; 27% дітей переживають страхи різких раптових звуків; боїться старших дітей в дворі, в дитсадку - 6,55% дітей; побоюється когось із однолітків - 4,91% дітей; страх різких рухів - 3,27% дітей; страх школи, дитячого садка, боязнь учительки, вихователькі - 1,63%; 1,63% дітей боїться батька.

5. На п'яте запитання батьки дали різноманітні відповіді. В більшості страхи виявляються через сльози, плач, в розмовах на ці теми, дитина не йде одна у темну кімнату - 34,42% дітей. Також страхи виявляються у переживаннях, крику, здриганні, причиною виникнення страхів у дітей. Численні опитувані визначали, що страх завдає значної шкоди психіці дитини та розвитку її особистості.

Критерії визначення рівня інтенсивності переживання страху дитиною (за Карпенко Н.В., 1998).

Низький рівень: допороговий страх не впливає негативно на особистість дитини. Діти, що відносяться до цього рівня, жваві, спокійні, урівноважено життєрадісні, їм властиве почуття впевненості в успішності своєї діяльності оптимізм (з такими дітьми проводилася профілактика).

Поведінкові тенденції при незначному рівні наявності страхів (низькому рівні): **у** малюнках на тему "Мій страх" дитина використовує різнобарвні яскраві фарби палітри, **у** комічному вигляді зображає, як хтось злякався, охоче і весело обговорює цю тему. У спонтанних вербалізаціях за "методом незакінчених речень" домінують оптимістичні, життєрадісні завершення речення (напр. "Якщо хтось стукне у двері, то я думаю... що це Дід Мороз з подарунками"). У методиці завершення історії гри "Продовж казку" така дитина будує фабулу оптимістично, без будь-яких спогадів про страхи чи устрашаючі когось події. У методиці "Гра - ситуація" вона обіграє сюжет з позитивними емоціями, відображає життєрадісні події, активна, весела.

Середній рівень: страх інколи в певних об'єктивних ситуаціях досягає порогового рівня на деякий час, протікає корот- коплинно, швидкоминуче у формі психічного стану, виявляється епізодично, ситуативно, час від часу може з'являтися тривожність, зустрічаючи труднощі дитина відступає (з такими дітьми проводилася корекційна робота).

Поведінкові тенденції при меншій наявності страхів (середньому рівні)**,** на малюнках дитина може зображувати свої страхи, але без вагань зображує й себе поряд зі своїм страхом, із задоволенням зображує себе переможцем свого страху, також охоче зображує свій страх у комічному вигляді. У спонтанних вербалізаціях за "методом незакінчених речень" вживає вираз "страшно',' але це не є панівною вербалізацією, притаманні також і оптимістичні речення. У методиці завершення історії грі "Продовж казку" така дитина описує як хтось

злякався, але завершення пропонує щасливе. У методиці "Гра - ситуація" обіграє сюжет з подіями у яких хтось злякався, але домінує оптимістичне завершення, без яскравого вираження та обігравання переживання героями страху.

Високий рівень: страх постійно має пороговий рівень, спостерігається висока тривожність, скованість, страх переживається тривалий час у формі почуття; для дитини характерна боязливість як риса особистості, пасивність у всьому і завжди як провідна риси поведінки, дитина безініціативна, оживає тільки при виконанні добре відомих завдань, схильна уникати забав, що вимагають самостійності, запитання дорослим задає рідко й лише для уточнення одержаних інструкцій, отримавши завдання, хвилюється, що не справиться з ним; голос тихий, рухи вкрадливі, в ситуаціях, пов'язаних з предметом страху, виявляє заціпеніння, німоту, напружене обличчя (з такими дітьми проводилася корекція).

Дуже високий рівень: страх запороговий, у дитини постійна тривожність, страх панує над особистістю, занурює її у паніку, виявляється у формі переважаючого почуття, сильного, нав'язливого - фобії (це вже хвороба, потрібна терапія).

Поведінкові тенденції при безумовній наявності страху (високому рівні): на малюнках дитина зображує страховиськ, переважають чорні та червоні кольори, відмовляється зобразити на малюнку себе поряд зі своїм страхом і не може зобразити себе переможцем над страхом.

У спонтанних вербалізаціях за "методом незакінчених речень" домінує вираз "страшно", "боюсь" чи назви страховиськ і об'єктів, що лякають дитину. У методиці завершення історії "Продовж казку" дитина пропонує фабулу переважно зі страхітливими подіями та страшними героями. У методиці "Гра - ситуація" в сюжеті обігравання ситуації така дитина відзначається домінуванням вираження почуття страху мімікою, жестами, вербальним супроводом.

Таблицяя результатів обстеження дітей на наявність страху

№ пп	Види страхів	Ступінь вираженості			Повна відсутність
		висока	середня	низька	
Діти групи "А"					
1	Самотності	84%	6%	-	-
2	Перед тваринами	78%	12%	-	-
3	Вигаданих істот	75%	9%	6%	-
4	Лікарів та уколів	97%	3%	-	-
5	Страшних снів	51%	30%	10%	9%
6	Перед транспортом	45%	9%	30%	6%
7	Перед стихією	97%	3%	-	-
8	Висоти	63%	15%	9%	3%
9	Неочікуваних різких звуків	60%	15%	6%	9%
10	Крові	57%	33%	-	-

Література:

1. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, психолога): Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010. 248 с.
2. Поліщук С.А. Методичний довідник з психодіагностики: Навч-методичний посібник. Суми: ВТД „Університетська книга", 2009. 442с.
3. М.С. Корольчук, В.І. Осьодло Психодіагностика. К : Ельга Ніка-Центр, 2004. – С.109-124.
4. Панок В. Основи практичної психології. К.:Либідь, 2001. С.416-422.
5. Як визначити рівень розумового розвитку дитини. Барташнікова І.А. Тернопіль: „Богдан", 1998 84с.

Практичне заняття №5.
Проведення психологічного обстеження дітей дошкільного віку.

Мета: Формувати професійні уміння та навички експериментальної роботи по застосуванню психодіагностичних методик для перевірки пізнавальних процесів.

Вміти підбирати і використовувати в роботі з дітьми різні методики психодіагностики для обстеження пізнавальних процесів та емоційного благополуччя.

Завдання:

1. Назвати вікові особливості розвитку пізнавальних процесів дітей – дошкільнят? Які параметри пізнавальних процесів діагностують у дошкільників?
2. Підбрати та провести діагностику пам'яті та уваги дошкільників.
3. Які властивості уваги і пам'яті діагностуються в дошкільному віці?
4. Характеристика методик діагностування уваги дошкільнят:
   - Тест переплетених ліній (Рея-Череднікова) – стійкість уваги.
   - Тест-Кюссі – вибірковість уваги.
   - „Лабіринт" – уміння дотримуватись правил.
   - „Будиночок" – уміння діяти за зразком.
   - Методика Р.Нємова по визначенню уміння переключати увагу.
   - Методика Шульте „Чорно-білі таблиці" – обсяг уваги.
5. Характеристика методик діагностування пам'яті дошкільнят:
   - Методика „10 слів" – визначення рівня слухової пам'яті.
   - „Складні фігури" (Д. Векслера) – визначення рівня зорової пам'яті.
   - Методика „Запам'ятовування цифр".
   - Методика О. Леонтьева – рівень опосередкованого запам'ятовування.

- „Упізнавання фігур” – визначення рівня образної пам’яті.

6. Підготувати методики діагностування рівня та стану емоційності у дітей.
7. Провести тести по методиці Г.П. Гаврилової з дослідження емпатії у дітей.
8. Провести методику М. Люшера з діагностики емоційної сфери дитини (додаток 1).
9. Визначення наявності страхів у дошкільників (додаток 2).

Самостійна робота.

Скласти психологічну характеристику дошкільника на основі попередніх обстежень і спостережень за особливостями його розвитку та поведінки.

Підготовка матеріалу. Для індивідуального вивчення бажано узяти дитину, що представляє труднощі у вихованні, потребує уваги, можливо часто хворіє або є новачком у групі. Часто така дитина має певні особливості характеру - підвищену образливість, упертість, агресивність тощо. Ці особливості є свідченням неблагополуччя у вихованні дитини, наявності конфлікту між ним та дорослими і дітьми, які його оточують.

Проводячи спостереження за дитиною, необхідно звернути особливу увагу на його взаємини в сім'ї, з однолітками у групі дитячого саду і з вихователями. Дуже важливо з'ясувати, на чому вони будуються. Характер взаємин - основний показник положення дитини в групі однолітків.

Складаючи характеристику дитини, користуйтесь даними своїх спостережень, які накопичуєте в процесі повсякденної педагогічної роботи. Крім того, перед складанням характеристики протягом одного-двох місяців проводяться цілеспрямовані спостереження і бесіди з дитиною. Результати спостережень і бесід та свої враження про дитину фіксуєте в спеціальному протоколі спостережень.

Характеризуючи дитину, необхідно використовувати також результати проведених з ним експериментів, в яких виявлялися особливості його пізнавальних процесів, спілкування і формування особистості.

Оформлення характеристики

Оформлення характеристики проводиться відповідно до загальних вказівок і схеми (додаток 4, семінар № 2).

Обсяг характеристики - не менше шести сторінок.

Зібраний і проаналізований матеріал піддається обговоренню. Потім матеріали перевіряються. Завдання практичної роботи можна вважати виконаним, якщо ви навчилися збирати і аналізувати фактичний матеріал, а також використовувати отримані знання для надання рекомендацій вихователю або батькам.

Додаток 1

ТЕСТ КОЛЬОРОВИХ ПІРАМІД

Ця проективна методика дослідження особистості базується па суб'єктивному виборі кольорових стимулів (синій, зелений, жовтий, червоний, оранжевий, коричневий, сірий, чорний). Використовується методика М.Люшера в інтерпретації Л.Собчик.

Хід виконання: стимульний матеріал складається із 24 стандартних різнокольорових чотирикутників зі стороною 25 мм. Дитина отримує аркуш, на якому подається схема піраміди:

Інструкція: Перед тобою піраміда. Спробуй розформувати піраміду, поклавши поверх кожного квадрата певний колір (час, відведений иа виконання роботи, необмежений). Завдання повторюється двічі чи тричі.

Аналіз результатів:

Під час оцінювання результатів беруться до уваги

1) частота вибору різних кольорів (при цьому окремим кольорам приписуються певні психічні значення);
2) кількість невикористаних та використаних кольорів у одній, двох, трьох пірамідах. На цій підставі робиться висновок про широту сфери чуттєвості.

Оцінювання:

- 2 бали — використання широкої гами основних кольорів;
- 1 бал — використання не основних кольорів.

МЕТОДИКА КАРТА НАСТРОЮ

Дитині дається завдання визначити свій емоційний стан.

Хід дослідження: Діти отримують п'ять карток із зображенням дитячого обличчя з різною мімікою: веселе, серйозне, сумне, безтурботне, зле.

Інструкція: Прослухай музичну п'єсу та підніми одну із карток. Якщо всі підняті картки співпадають за настроєм з музичним твором, то емоції не називаються. Одночасно дітям пропонується замалювати в зошитах той емоційний етап, який їм відповідає в даний момент. Наприкінці уроку діти знову фіксують свій емоційний етап.

Обробка результатів: для оцінювання кожної картки було введено умовний бал, який характеризує ступінь емоційного стану в бік позитивної чи негативної зміни. Позитивні зміни ми оцінюємо балом зі знаком «+», а негативні зі знаком «-». Умовні бали: веселий - 5, серйозний - 4, сумний -3, безтурботний -2, злий - 1.

Таким чином, аналізуючи відповіді, ми зможемо розподілити дітей за такими рівнями загального емоційного відгуку:

Перша група: діти з високим рівнем емоційного відгуку.

Це діти, які можуть сприйнятії свій особистісний емоційний стан та стан інвіої людини. Вони здатні сприйняти навколишній світ і себе в ньому. Всі вони мають високий рівень загального емоційного відгуку і це впливає на підвищення рівня комунікативних здібностей.

Додаток 3

МЕТОД НЕЗАКІНЧЕНИХ РЕЧЕНЬ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Методика "Закінчення речення" є розвитком словесної асоціації тексту. Вперше для вивчення особистості була застосована А. Пейном (1928), А. Пендлером (1930). Досліджуваному пропонується серія незакінчених речень, що складаються із одного або декількох слів, з тим, щоб він завершив їх на власний розсуд, наприклад: Майбутнє здається мені... тощо. Речення формуються таким чином, щоб стимулювати досліджуваного на відповіді стосовно питання, яке вивчається. Обробка одержаних даних може бути як кількісною, так і якісною. Методика незакінчених речень - найбільш ефективний метод для актуалізації пережитих дитиною спонтанних вербалізацій (мимовільних словесних проявів). В основу методу покладений обґрунтований Юнгом метод швидких асоціацій. За аналогією з Томас-тестом, що застосовується в дитячий психології для дослідження особистості, аналіз спонтанних вербалізацій власних переживань дитини, викликаних незакінченими реченнями, покладений в основу діагностичної процедури методики "Закінчення речення.

Підготовка до проведення дослідження.

Метою дослідження є поставити дитину в такі умови, в яких вона б несвідомо, вербально проявила відсутність чи наявність страхів. Це добре проявляється у спонтанних вербалізаціях, тому обраний"Метод незакінчених речень", який адаптований для дошкільного та молодшого шкільного віку. Методика "Незакінчених речень" вимагає часового обмеження в одержанні спонтанної вербалізації - 30 сек. для завершення дитиною початого педагогом речення.

Щоб зробити цю методику більш доступною для роботи з дошкільниками, її поєднали з грою. Спілкування з дитиною починалося в іграх, цікавих для самої дитини, а потім пропонується нова гра. "Я буду говорити початок речення, а ти швидко говори його закінчення, домовились? Спочатку пропонуються індиферентні речення типу: - Взимку на вулиці... -У дитячому садку... - У вечері за мною прийде... - Улітку ми поїдемо...

Потім були продумані основні речення: Наприклад:

1. Коли я вдома один (одна), мені...
2. Коли щось стукне, я думаю що це...
3. Коли я лягаю спати, я думаю що...

4. Коли я бачу, собаку, мені хочеться...
5. Машина буває...
6. Вночі в лісі..
7. Мені іноді сниться...
8. Більше всього на світі я боюся...
9. Найстрашніша людина - це...
10. Коли мені страшно, то я...
11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться...

Потім знову задаються речення, іншого змісту: Моя мама любить... Взимку я люблю... Найкрасивіші квіти - це... Зараз мені хочеться...

Одержані відповіді дітей записуються на магнітофонну плівку та заносяться до протоколів, для зручності аналізу.

Як приклад обробки результатів за однією з проблем, виявлених у дітей, нижче по тексту подається витяг з протоколу спонтанних вербалізацій закінчення речення дітьми за методом "Незакінчених речень?

Альона (5 р. 6 міс.):

3. Коли я лягаю спати, я думаю, що мама ляже зі мною. 6. Вночі в лісі ходять вовки. 8. Більше всього на світі я боюсь собаки. 9. Сама страшна людина - це жаба. 10. Коли мені страшно, то я йду додому. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться покричати мамі.

Аня (7 років):

1. Коли я вдома одна, мені дуже, дуже страшно. 3. Коли я лягаю спати, я думаю, що зараз прийде мама. 8. Більше всього на світі я боюся ведмедя. 9. Сама страшна людина - це яка дуже зла. 10. Коли мені страшно, то я ховаюсь. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться щоб ці казки не читали.

Наташа (6 р. 3 міс.):

1. Коли я вдома одна, мені страшно. 3. Коли я лягаю спати, я думаю, що до мене йде тато і стукає. 7. Мені іноді сниться страшний сон. 8. Більше всього на світі я боюсь страху. 9. Сама страшна людина - це випадають очі і великі. 10. Коли мені страшно, то я тікаю від страху. Тато побачив, що страх не прийшов, щоб убивали маму. Я дивлюсь страшні мультики. Якби тато мені їх не вмикав, я була б щасливою, а тато любив би мене більше. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться, щоб їх не читали.

Міша (6 р. 7 міс.):

8. Більше всього на світі я боюсь кабана. 9. Сама страшна людина - це Баба-Яга. 10. Коли мені страшно, то я з головою вкриваюся ковдрою. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться, щоб такого не було.

Андрій (6 р. 7 міс.):

1. Коли я вдома один, мені сумно. 4. Коли я бачу собаку, мені хочеться до мами. 6. Вночі в лісі страшно, сумно. 7. Мені іноді сниться страшне. 8. Більше всього на світі я боюсь ведмедя. 9. Сама страшна людина - це вороги. 10. Коли мені страшно, то я біжу додому. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться перепочити від казок.

Ілюша (5 р. 9 міс.):

1. Коли я вдома один, мені сумно. 2. Коли щось стукне по дверях, я думаю, що це якась людина чи птах. 7. Мені іноді сниться, ніби уві сні я бачив тата, погані сни снилися. 8. Більше всього на світі я боюсь вовків, справжніх ведмедів. 9. Сама страшна людина - це Вампір, скелет. 10. Коли мені страшно, то я втікаю, ховаюсь. 11. Коли мені читають увечері страшні казки, а мені хочеться спати, то вночі сняться погані сни, а я цього не люблю.

Сава (7 р. 8 міс.):

Коли я вдома один, мені кажуть, щоб нікому двері не відкривав. 4. Коли я бачу собаку, мені хочеться щоб він зайшов у будку. 6. Вночі в лісі зозуля. 8. Більше всього на світі я боюся лева. 9. Сама страшна людина - це вбивця. 10. Коли мені страшно, то я включаю світло. 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться, щоб нічого не трапилось.

Толя (6 р. 11 міс.):

6. Вночі в лісі бродить вовк. 8. Більше всього на світі я боюся машину і змію. 9. Сама страшна людина - це котра все краде і руйнує. 10. Коли мені страшно, то я завжди ховаюсь чи біжу 11. Коли мені читають страшні казки, то мені хочеться закрити вуха.

Висновок. Отже, проаналізувавши спонтанні вербалізації дітей на запропоновані початки речень, з'ясувалося, що існують різноманітні страхи. Про наявність або відсутність страхів можна було з'ясувати більше, якщо б усі діти змогли продовжити речення. Зазначимо, що частина речень залишилася без закінчення. Важливо наголосити, що продовжуючи індиферентні речення, у деяких дітей також спостерігалася наявність страхів. За допомогою методу спонтанних вербалізацій нам вдалося виявити у дітей такі наявні види страхів, про які батьки і вихователі не говорили в анкетах, в спостереженнях, тобто приховані. Наприклад, страх перед тваринами: ніхто з батьків та вихователів не вказав, що дитина боїться вовків. А з продовження речень дітьми з'ясувалося, що 25,26% боїться цього звіра. Згідно відповідей дітей, собак бояться 18,42%, хоча батьки вказали на більшу кількість дітей (але треба зважити, яких собак батьки мали на увазі, коли відповідали: великих чи малих, злих чи добрих, тих, які гавкають та інших).

Виходячи із змісту одержаних спонтанних вербалізацій виявилося, що майже усім дітям читають страшні казки, що є ще однією з найпоширеніших детермінант зародження страхів у дошкільників (а саме, з'являються страхи вигаданих істот, страшних казок). Отже, деякі види страхів виникають у дітей через дефіцит спілкування між батьками і дітьми, що є другою важливою детермінантою виникнення страхів у дошкільників, так як не задовольняється життєво важлива потреба дітей. Коли дитина проявляє непослух, батьки часто звертаються до залякування, не розуміючи, скільки шкоди це принесе психіці дитини, її подальшому розвиткові.

Література:

1. М.С. Корольчук, В.І. Осьодло Психодіагностика. К : Ельга Ніка-Центр, 2004. С.51-78.
2. Психологічний інструментарій. / Упор.:С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник/. січень квітень, травень, 2004р.
3. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичного психолога / Х: Вид.група „Основа“, 2007. – С. 88-123.
4. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, психолога): Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010. 248 с.

2.3. ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ. ОСНОВИ ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Семінарське заняття № 6

Теоретичні основи корекційної роботи практичного психолога

План:

1. Характеристика основних понятть психокорекційної роботи.
2. Мета і завдання психокорекційної роботи з дітьми.
3. Принципи психокорекційної роботи.
4. Основні напрямки корекційної роботи психолога в освітніх закладах.
5. Особливості складання психокорекційних програм.

Запитання для обговорення:

1. Дати визначення, що таке „психокорекція”.
2. Пояснити різницю між психокорекцією і психотерапією.
3. Означити види психологічної корекції.
4. Назвати характерні елементи психокорекційної ситуації.
5. Що впливає на результативність корекційно-розвивальної роботи.

6. Охарактеризувати структуру корекційної програми та вимоги до її складання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підібрати будь-яку корекційну програму для дітей дошкільного віку і проаналізувати її.
2. Дати оцінку складеним програмам. (на занятті).
3. Скласти словник основних понять психокорекції.
4. Скласти кросворд з вивчених понять.

Творча робота.

Написати твір-роздум на тему „Професійні якості психолога-коректора”

Література:

1. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ / Х: Вид.група „Основа“, 2008. 204 с.
2. Основи психокорекції : навч.-метод. посіб. / [уклад. Н. І. Скрипник]. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с.
3. Психолог.Бібліотека. Випуск 3, 2003, С.4-9.
4. Психологічний інструментарій. / Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник. К.: Главник 2004., квітень,травень . С.60-100.
5. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – 2-ге вид. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 384 с.

Семінарське заняття № 7
Методи психокорекційної роботи.

План:

1. Характеристика основних методів психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку.
2. Види та форми ігротерапії.
3. Види артотерапії.
4. Особливості використання і проведення психодрами та психогімнастики.

Питання для обговорення:

1. Які з відомих вам методів психокорекційної роботи найбільше підходять для роботи з дітьми дошкільного віку
2. З яких частин складається психогімнастики.

3. Проаналізувати роль використання методу проективного малюнку в корекційній роботі з дітьми.

4. Підібрати психокорекційні вправи для розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку.

5. Підібрати психокорекційні вправи для розвитку спостережливості, уваги, пам'яті, дрібної моторики.

6. Визначити до якого методу психокорекційної роботи вони відносяться.

7. Запропонувати методи корекцій психологічних девіацій у поведінці школяра.

8. Виділити типові проблеми в розвитку дітей дошкільного віку та їх причини. Підібрати методи їх корекції.

9. Проаналізувати особливості використання різних методів психокорекційного впливу в дошкільному і шкільному віці (ігротерапії, казкотерапії, проективного малюнку і т.п.).

Завдання для самостійної роботи:

1. Підберіть психологічні вправи для подолання у дошкільників:
   - агресивності;
   - гіперактивності та імпульсивності;
   - сором'язливості, невпевненості та замкнутості;
   - асоціальності та тривожності.Обґрунтуйте методи роботи з такими дітьми.
2. Підберіть комплекс психологічної гімнастики для гіперактивних дітей.
3. Зобразити у зошиті схематично (у вигляді таблиці чи схеми) класифікацію методів психологічної корекції.
4. Підготувати реферати:

„Особливості роботи психолога з дітьми у посттравматичних ситуаціях".

„Характеристика та особливості розвитку аутичних дітей".

Реферати чи повідомлення

Характеристика підліткових девіацій, методи їх корекції та розвитку.

Теоретичні основи та передумови психокорекційної практики.

Література:

1. Основи психокорекції : навч.-метод. посіб. / [уклад. Н. І. Скрипник]. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с.
2. Психологічний інструментарій./Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник/ -К.: Главник 2004., квітень, . – С.60-100.
3. Психолог. Бібліотека. Випуск 3, 2003,

4. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ / Х: Вид.група „Основа“, 2008. – 204 с.
5. Панок В. Основи практичної психології. – К.:Либідь, 2001.- С.504.
6. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – 2-ге вид. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 384 с.

Семінарське заняття № 8
Психокорекційний вплив на стосунки дитини з дорослими.

План:

1. Характеристика стосунків між членами сучасної сім’ї.
2. Корекційно-розвивальна робота психолога з виправлення психологічних проблемам сімейних стосунків.
3. Методи діагностики та корекції міжособистісних стосунків у сім’ї.

Питання для обговорення:

1. Назвати і пояснити основні функції, типи та стадії розвитку сім’ї.
2. По яким напрямам проводить психолог корекційно-розвивальну роботу?
3. Дати характеристику етапам психокорекційної роботи із сім’єю.
4. Підібрати і описати методику корекції за одним із напрямів роботи психолога із сім’єю.
5. Які методи доцільно використати для діагностики і корекції структури сім’ї, ролей і взаємостосунків між членами сім’ї?
6. Проаналізувати такі методики корекції дитячо-батьківських стосунків: „Сімейне фото”, „Рольова картярська гра”, „Я і мої рідні”.
7. Проаналізувати використання проективних малюнків у роботі психолога по корекції сімейних стосунків.
8. Які методи психокорекції неадекватних стосунків між батьками та дітьми можна використати у дошкільному закладі?

Самостійна робота:

Підготувати один із методів діагностичної та психокорекційної роботи психолога з педагогічним колективом освітнього закладу.

Підібрати методи діагностики та корекції взаємостосунків (або конфліктних ситуацій) у педагогічному колективі.

Підібрати методи профілактики і корекції суїцидальної поведінки.

Література:

1. Основи психокорекції : навч.-метод. посіб. / [уклад. Н. І. Скрипник]. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с..

2. Психологічна допомога сім'ї. / Упор. Т. Гончаренко. – К.: Вид. дім „Шкіл.світ“, 2005. – 128 с.
3. Робота психолога з пелагічним колективом. / Упор. Т. Гончаренко. – К.: Вид. дім „Шкіл.світ“, 2005. – 120 с.
4. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – 2-ге вид. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 384 с.

Практичне заняття №9.
Корекційно-розвивальна робота в освітніх закладах.

Проаналізувати особливості використання різних методів психокорекційного впливу в дошкільному і шкільному віці (ігротерапії, казкотерапії, проективного малюнку і т.п.).

Мета:

Вчити вірно підбирати і проводити корекційно-розвивальну роботу в дошкільному закладі.

Завдання:

Закріпити теоретичні знання про різні методи психокорекції. Характеризувати правильно підбирати різні види ігротерапії, артотерапії та психогімнастику.

1. Дати загальну характеристику методам психокорекційного впливу.
2. Довести важливе значення ігротерапії в дошкільному віці (механізм колекційного впливу гри).
3. Змоделювати ситуацію коли найдоцільніше використати ігротерапію.
4. Назвати основні цілі використання артотерапії.
5. Підібрати і провести найефективніші (на вашу думку) види артотерапії:
   - при агресивності дитини;
   - у випадку емоційних відхилень;
   - рухових та мовних розладів;
   - зняття сильних переживань чи страхів;
   - для корекції сором'язливості та тривожності.
6. Провести методи арттерапії для емоційного розвитку дітей дошкільного віку (додаток 1)
7. Визначити особливості використання психогімнастики в дошкільних закладах і школі.
8. Підібрати і провести вправи із психогімнастики для корекції:
   - пам'яті;
   - уваги, спостережливості;
   - емоційного стану (додаток 2);
   - для розвитку самоконтролю;

- для розвитку зосередженості;
- для зняття м’язової напруги;
- зниження агресивності;
- на розвиток моторно-слухової пам’яті.

9. Запропонувати методи корекцій психологічних девіацій у поведінці підлітка.

10. Підібрати методи корекції суїцідальної поведінки підлітка.

Додаток 1

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО СПРИЙНЯТТЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Одним із прийомів формування позитивно-емоційного ставлення до естетичних об'єктів га збагачення естетичного словника дітей є застосування бібліотерапії (використання художнього слова) або казкотерапії (використання казки). Наприклад, якщо об'єктом сприймання є сезонні явища в природі, можна звернути увагу дітей на ці явища за допомогою розповіді, казки, вірша, що відображає естетичні особливості об'єкта. Такі казки вихователь може вигадати сам, або запозичити з художньої літератури. Наприклад: у процесі сприймання листопаду можна використати «Казку про ялинку».

Казка про ялинку

Пізньої осені зі старої ялини впала на землю красива шишка. Зимувала вона у м'якенькому земляному ярку під білою сніговою ковдрою. А рано навесні, коли під ласкавим сонечком розтанув сніг, народилася з шишки маленька ялинка. Стара ялина подарувала своїй дитинці пухнасту зелену шубку. А інші дорослі дерева так були заклопотані, що забули привітати ялинку з Днем народження.

Тільки восени, трохи звільнившись од літнього клопоту, дерева вирішили привітати маленьку ялинку і принесли їй подарунки. Молода осика прикрасила ялинку яскраво-червоними ліхтариками - листочками, струнка береза подарувала золотаві листочки - «монетки», а велетенський дуб - блискучі, немов лаковані жолуді. І стоїть ялинка в осінньому лісі святкова і щаслива з таких щирих привітань...

Завдання „Хто більше помітить красивих предметів”

Мета: формування естетичної спостережливості, здатності до естетичного судження.

Процедура: під час прогулянок, екскурсіїі дітям пропонують позмагатися, хто більше помітить красивих об'єктів, та назвати їх якості, ті, які надають їм естетичної цінності.

Переможцю дається право розфарбувати контурне зображення одного з тих об'єктів, що були ним помічені.

Завдання „Хто найуважніший”

Мета: формування естетичної спостережливості.

Матеріал: предмети декоративно-прикладного мистецтва:

а) однакові за формою, але відмінні за кольоровим фоном;

б) однакові за кольоровим фоном, але відмінні за формою;

в) однакові за елементами розпису, але різні за формою.

Інструкція: знайти розбіжності у предметах.

Ускладнення: розробляючи завдання, ми виходили із загальновідомого психологічного посилання на те, що якість спостережливості підвищується, якщо вводяться для порівняння близькі за своїми ознаками предмети та явища.

Тому дітям пропонуються для порівняння:

а) сніжинки;

б) краплини дощу (роси);

в) листя клену;

г) однакові за формою, кольоровим фоном, але різні за елементами розпису предмети декоративно-прикладного мистецтва.

Примітка: в разі потреби педагог пропонує схему та зразок порівняння.

Завдання „На що схоже?”

Мета: формування естетичної спостережливості та передумов розвитку творчої художньої уяви.

Інструкція та процедура: для проведення використовується такий момент, коли є можливість спостерігати в небі хмари, які змінюють форму під виливом вітру. Запропонувати дітям уважно роздивитися хмари і знайти таку (такі), що нагадують якийсь предмет або тварину (іграшку, рослину). Позмагатися, хто більше побачить таких хмар. Переможцю надається право намалювати разом із педагогом найцікавіший предмет, який нагадувала хмара.

Примітка: педагог пропонує зразок пошуку спільних властивостей об'єктів, звергає увагу на ті деталі, які визначають схожість. Пояснює, що хмари можуть набувати пай різноманітнішої форми і, якщо часто спостерігати їх, можна побачити багато цікавого. Дітям пропонується домашнє завдання: поспостерігати за хмарами та розповісти в дитячому садку дітям, якщо побачать щось цікаве. Якщо є можливість, замалювати те, що запам'яталося найбільше.

Через деякий час дітям пропонується завдання у формі казки-загадки:

Завдання-загадка „Що відбувалося?”

Ясного сонячного дня з'явилася на блакитному небі білесенька хмарка. Тоді ж у небі співали травневу пісню двоє молодих жайворонків. Одного з них звали Дзвінкий, другого - Ніжний.

— Дивись, як велика мильна бульбашка, - махнув крильцем у бік білої хмари Ніжний.

— Де, де, не бачу, не бачу, - забринів голос Дзвінкого, - це не бульбашка, а велика черепаха. Ось і панцир є, й голова, навіть маленький хвіст.

— Ні, ні, не черепаха, а ящірка, адже хвіст довгий і тонкий, - защебетав Ніжний.

— Але ж це змій, справжнісінький, дивися, лапок немає, тільки голова та хвіст довгий, - відповів Дзвінкий.

— Тепер і я бачу, що змій. Але куди ж зникла мильна бульбашка, - здивувався Ніжний.

Діти, допоможіть жайворонку відповісти на це запитання.

Завдання „Що на малюнку ?”

Матеріал: білий напір, чорнила або туш.

Процедура: па папір наноситься крапля туші, папір складають у чотири рази, знову розгортають, залиніається «малюнок», що нагадує певний предмет.

Інструкція: дітям пропонують визначити, на що схожий «малюнок» (напір можна розглядати в різних положеннях).

Завдання „Що змінилося?”

Мета: розвиток зорової образної пам'яті.

Матеріал: два однакових :за формою об'ємних га два пласких предмети — твори декоративио-нрикладного мистецтва, частково розфарбовані (тобто прикрашені незначною кількістю елементів розпису).

Інструкція: уважно роздивитися предмети, запам'ятати, як вони прикрашені. Педагог повідомляє, що зараз вій домалює декілька нових елементів таким чином, июб діти не бачили, які саме, а вони відгадають, що домальовано. Хто помітить найбільшу кількість змін, той отримає можливість прикрасити предмет за своїм смаком.

Примітка: на першому етані дітям дається можливість візуально порівнювати два предмети. На наступному - завдання ускладнюється: вводиться інструкція відгадати, що змінилося, не порівнюючії предмети.

Завдання „Вгадай, яка квітка ?”

Мета: розвиток нюхової образної пам'яті.

Матеріал: декілька запашних квіток.

Інструкція: заплющити очі, заховати руки за спину, понюхати квітку, назвати її, орієнтуючись лише на особливість її аромату.

Примітка: цьому завданню передують спостереження за квітами, в ході яких діти знайомляться, запам'ятовують їх аромат та інші особливості, які надають цим рослинам естетичної привабливості.

Завдання „Хто краще запам'ятає?”

Мета: розвиток тактильної та зорової пам'яті.

Матеріал: дрібні онішняиські іграшки.

Інструкція: уважно роздивитися й тактильно обстежити кожний предмет, запам'ятати, якої він форми, які має деталі, якими елементами розпису прикрашений, для того, щоб потім, не дивлячися па предмет, лише за допомогою пальців рук угадати, який це предмет, назвати, як вій прикрашений.

Примітка: в ході виконання очі заплющені в усіх дітей, тому відповідь однієї дитини можуть доповнювати інші. Після того, як відповіді будуть вичерпані, дати інструкцію відкрити очі, розповісти про деталі, які не були названі.

Завдання „Хто найкращий актор?"

Мета: розвиток чутливості до засобів емоційної виразності сценічних образів, формування естетичного судження.

Матеріал: маски-шапочки «лисичка», «ведмедик», «зайчик».

Інструкція: вихователь бере па себе роль зайчика, який має смачну цукерку. Кожна дитина по черзі виконує «роль» лисиці, ведмедя, які звергаються до зайчика із проханням: «Зайчику, пригости мене цукеркою». При цьому треба домогтися передачі характерних особливостей образу за допомогою інтонації, рухів, міміки, жестів. Визначити, хто був найкращою лисичкою (ведмедиком), назвати, завдяки яким засобам виразності було створено вдалий сценічний образ.

Додаток 2

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ЕМОЦІЯМИ

Вправа „Покажи емоцію"

Варіант 1. Тренер роздає членам груші карток, на яких написані назви емоцій, після чого кожен по черзі повинен вийти в центр кола і показати емоцію за допомогою міміки і жестів. Решта учасників відгадує.

Варіант 2. Учасники розбиваються на пари. Один із партнерів кожної пари підходить до тренера, який дає завдання показати якусь емоцію. Другий партнер відгадує, після чого вони міняються місцями.

Вправа „Емоція по колу"

Один учасник показує сусідові якусь гримасу. Той якомога точніше її копіює і передає далі. Гримаса передається по колу і повертається до «автора». Вій говорить, яку емоцію хотів передати, і яку отримав, а всі учасники мають можливість подискутувати, чому нас часто неправильно розуміють. Ведучий пропонує спробувати передати свої емоції по колу наступним бажаючим.

Вправа „Віддзеркалення емоційного стану "

Всі учасники розбиваються на пари. Один виконує роль «дзеркала», яке повинно віддзеркалити емоційний стан, продемонстрований партнером. Цю вправу потрібно виконувати мовчки. Емоційний стан демонструють за допомогою міміки і пантоміми. Кожен виконує вправи по 3 рази (різні емоційні стани).

Вправа „Скульптура”

Цю вправу виконують у нарах. Нехай один учасник буде «скульптором», а другий - «глиною». «Глина» - піддатлива «скульптору» і зберігає форму, яку їй надають. «Скульптор» надає «глині» вираз емоції, яку пропонує ведучий. «Скульптор» повинен працювати мовчки і не давати жодних словесних вказівок «скульптурі».

Література:

1. Основи психокорекції : навч.-метод. посіб. / [уклад. Н. І. Скрипник]. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с..
2. Психологічний інструментарій. / Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник. К.: Главник 2004., квітень, С.60-100.
3. Психолог. Бібліотека. Випуск 3, 2003,
4. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. 2-ге вид. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. 384 с.

Практичне заняття № 10.

Принципи проведення і складання корекційно-розвивальних програм.

Мета:

Закріпити професійні знання про складання корекційно-розвивальних програм та їх використання в роботі психолога.

Завдання:

Чітко знати структуру корекційної програми, основні вимоги до її складання, апробація отриманих знань на практиці.

1. Назвати блоки корекційно-розвивальної програми.
2. Які структурні частини необхідно врахувати при складанні корекційно-розвивальної програма.
3. Пояснити необхідність дотримання принципів побудови корекційних програм.
4. Які особливості комплектування корекційних груп.
5. Розкрити особливості використання методів групової корекції.
6. Скласти психологічну програму корекції:
   - пізнавального розвитку молодших школярів;
   - формування навичок спілкування;
   - на вибір.
6. Дати оцінку складеним програмам (на занятті).
7. Познайомитись і проаналізувати корекційну програму розвитку самопізнання та саморегуляції особистості в підлітковому віці (додається).

Додаток

Корекційна програма являє собою психологічний тренінг інтегративного типу з елементами різних психотерапевтичних і психологічних технік.

Пропонований варіант програми особистісного саморозвитку складається з 20 занять, тривалість кожного 1,5 години (90 хвилин), які проводяться один раз на тиждень. Кількість учасників в одній групі 12-16 осіб.

Мета психологічної програми розвитку здатності до самопізнання і саморегуляції в підлітків: гармонізація Я-концепції підлітка, його уявлень про себе і ставлення до себе; актуалізація й активізація процесів особистісного саморозвитку; формування навичок емоційної і поведінкової саморегуляції. *Завдання*, що випливають із мети програми:

1. Розвиток навичок рефлексії. Забезпечення підлітків засобами самопізнання.
2. Підвищення рівня прийняття себе, зміцнення почуття власної гідності, впевненості в собі.
3. Зниження внутрішньоособистісних суперечностей та емоційного напруження. Формування адекватної самооцінки.
4. Навчання способів ефективної поведінки в різних життєвих ситуаціях.
5. Формування мотивації самовиховання й саморозвитку. Навчання способів внутрішнього самоконтролю.

Кожне заняття складається з 3 елементів, подавати які можна в будь-якому порядку:

1. Рефлексія попереднього кроку, аналіз домашніх завдань із самопізнання і саморозвитку, формування найближчої мети.
2. Подальше просування у вивченні предмета, що передбачає пошук і освоєння засобів досягнення поставленої мети.
3. Підвищення групової згуртованості, що має на меті саморозкриття учасників, довірче спілкування, почуття захищеності кожного всередині цієї групи.

Опис кожного заняття складається з мети, процедурного забезпечення, опису найбільш важливих моментів, на які ведучому звернути увагу.

У цій програмі ми використовували такі *методичні засоби:* вступне й заключне слово ведучого, бесіду, групову дискусію, рольові ігри, аналіз ситуацій, метод «репетиції поведінки» (тренування ефективної поведінки), проективне малювання, елементи психогімнастики, психодрами, тілесної терапії, терапію музикою, релаксаційні методи, завдання на самопізнання. Останньому слід приділити особливу увагу, бо у результаті таких завдань досвід, одержуваний у групі, аналізується й осмислюється самостійно. Ведення щоденника дозволяє підлітку усвідомлювати те, як він розвивається, що з ним відбувається, які особливості його реакцій у тій чи іншій ситуації. Якщо при цьому будуть розв'язуватися питання: «За рахунок чого відбуваються ці зміни?», «Хто це зробив?», «Чи в бажану сторону я змінився?», то буде закладена основа саморозвитку і прийняття відповідальності за власне становлення.

Структура занять психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток здатності до самопізнання й саморегуляції молодших підлітків

Заняття 1

Мета: самовизначення членів групи й визначення групою цілей своєї роботи; актуалізація внутрішньої готовності до змін і самозмін; створення в групі атмосфери психологічної безпеки, яка б сприяла самопізнанню і самовиявленню; розширення уявлень підлітка про себе.

• Ведучий розповідає школярам про мету занять, їх особливості. Пояснює, що участь у групі може допомогти кожному розібратися в питаннях, які непокоять його, зрозуміти себе, знайти способи особистісного розвитку, знизити внутрішні суперечності й напруження; визначити свої сильні і слабкі сторони, цілеспрямовано розвивати перші і компенсувати другі; допоможе конструктивно розв'язувати конфлікти в спілкуванні, навчить керувати своїми емоціями й поведінкою, будувати самого себе, впливати на власне життя.

Ведучий пропонує *правила роботи групи.* Ці правила однаково стосуються і ведучого, і учасників (вони роздруковані для кожного, підлітки записують їх до психологічного щоденника):

1. Добровільність участі при чіткому визначенні своєї позиції: не хочеш говорити або виконувати яке-небудь завдання - не роби цього, але сповісти про це за допомогою умовного знака (придумується «заборонний» знак, що вказує - «не хочу говорити», «не хочу брати участь»).

2. Щирість у спілкуванні. Якщо хто-небудь з вас не готовий бути щирим в обговоренні якогось питання, краще промовчати, ніж говорити не те, що ти думаєш, або говорити неправду.

3. Анонімність ситуацій, випадків із життя, про які розповідають. Це означає, що і »ведучий не буде висловлюватися про внутрішній світ учасників групи без їхнього спеціального прохання і згоди. На деякі запитання ведучий відповідатиме тільки наодинці. Таємниця інформації гарантується.

4. Право на думку. Немає правильних чи неправильних відповідей. Правильна відповідь - та, яка насправді виражає твою думку.

5. Не критикувати і не оцінювати іншого учасника, якщо він сам тебе про це не просить. Кожний має право на свою особисту думку.

6. Слід бути уважним до того, що говорять, роблять і почувають інші і ти сам.

7. Не виносити обговорювані проблемі, переживання і дії учасників за межі групи. Не обговорювати чиїсь проблеми з людьми, що не беруть участі в тренінгу.

Після того як ведучий вйкладе правила й відповість на запитання підлітків, проводиться ритуал прийняття правил (ведучий і школярі «урочисто обіцяють» дотримуватися цих правил).

Примітка: Добре було б відразу домовитися про ритуал початку й кінця заняття. Умовні спільні дії рекомендують проводити для підвищення згуртованості групи. Це можуть бути, наприклад, групова пісня, яку співають усі члени групи до і після заняття, або ритуальні вітання і прощання. Найкраще, щоб кінцівка була тиха й об'єднуюча, наприклад, стати в коло, усім обійнятися за плечі й мовчки погойдуватися. Обрана форма закінчення заняття повинна залишатися незмінною.

Вправа 1. «Станьте в коло». *Призначення:* формування в членів групи настановлення навзаєморозуміння, уміння діяти узгоджено.

Учасники групи з заплющеними очима хаотично рухаються, дзижчать як бджоли, що збирають мед. За сигналом ведучого діти зупиняються й замовкають, а потім, не розплющуючи очей і ні до кого не торкаючись, пробують вишикуватися в коло (діяти треба в повній тиші, намагаючись відчути людей, що знаходяться поруч). Коли всі учасники гри займуть свої місця, ведучий подає сигнал, і підлітки розплющують очі, оцінюючи фігуру, яка в них вийшла.

Обговорення результату гри приводить до висновку: повного узгодження поки не вийшло; ніхто особисто в цьому не винуватий. Почуття спільності, згуртованості в групі ще не з'явилося, але ми його можемо виплекати.

Вправа 2. «Коло знайомств». *Призначення*: надати кожному учасникові можливість представити себе групі, виразити свою індивідуальність у максимально захищеній, жартівливій формі за допомогою пантоміми.

Учасники стають у коло. Ведучий одночасно розповідає і показує правила гри, яка складається з п'яти кроків: 1) один з учасників робить крок до центра кола; 2) називає своє ім'я або псевдонім, яким він хотів би називатися в цій групі; 3) демонструє якісь рухи і жести, що виражають його уявлення про себе; 4) назвавши і показавши «себе», гравець повертається на своє місце в колі; 5) усі інші гравці якомога точніше повторюють назване ім'я, намагаючись імітувати інтонацію і показати дію. Після цього всю процедуру повторює наступний гравець. Ведучий повинен дати настановлення на розшифровку невербального повідомлення.

Обговорення і розшифровку переданих і отриманих повідомлень краще провести неформально, дозволивши підліткам «проінтерв'ювати» будь-якого члена групи, чию думку їм хочеться почути. Можна запропонувати таку схему інтерв'ю: «Я запам'ятав твій рух (коротка пантоміма). Мені здається, що він виражає те-то... Чи правильно я тебе зрозумів?». Або: «Ти запам'ятала мій рух (коротка пантоміма)? Мені цікаво знати, як ти його зрозуміла,.. Спасибі, це цікаво, але я хотіла сказати ще от що...».

Щоденник або психологічний зошит. Ведучий розповідає про призначення щоденника. Кожна людина так чи інакше за собою спостерігає, але далеко не кожна усвідомлює це, і тому забуває про свої спостереження. Якщо ми будемо записувати свої спостереження, то дістанемо багато цікавого матеріалу для міркувань про себе самого. Для того щоб навчитися аналізувати свої думки, почуття, вчинки, емоційні стани, ми будемо виконувати в щоденнику різні завдання на самопізнання. Ведучий підкреслює, що не можна без дозволу читати чужий щоденник, вказує на суверенність внутрішнього світу іншої людини, на те, що ніхто не має права вторгатися в цей внутрішній світ.

Вправа 3. «Хто Я?». Підліткам пропонується протягом 5-7 хвилин письмово відповідати на запитання «Хто Я?».

Обговорення. Відповіді учасників аналізуються, визначається тематика висловлювань, проводиться диференціація суджень про себе. Дана процедура повторюється наприкінці тренінгу. Результати порівнюються.

Вправа 4. «Проективний малюнок». Намалюйте себе кольоровими олівцями тричі. Автопортрети мають назву: 1) «Я - яким я себе уявляю»; 2) «Я - яким мене бачать інші»; 3) «Я - яким би я хотів бути».

Обговорення. Автор малюнка розповідає про себе (через малюнок) у довільній формі. Ведучий пропонує підліткам звернутися до друзів і батьків із проханням оцінити портрети. Який із них їм сподобався більше? Чому? Який вони б назвали «Я - реальний», «Я - очима інших» і «Я - ідеальний»? Чи збігаються їхні оцінки з вашими? Яку нову інформацію про себе ви дістали?

Домашнє завдання

Вправа 5. «Мій Всесвіт» (роздається кожному учаснику на окремому аркуші). У центрі альбомного аркуша намалюй коло - сонце. У його центрі напиши велику букву Я. Потім від Я - центра твого Всесвіту - накресли лінії-промені до інших зірок і планет:

1.	Моє улюблене заняття...	11	Моя улюблена рослина...
	2. Мій улюблений колір...	12	Мій улюблений вид спорту...
3	Моя улюблена тварина...	13	Мій улюблений виконавець...
4	Мій найкращий друг...	14	Місце, де Я люблю бувати...
5	Мої улюблені книги...	15	Я маю здібності до...
6.	Моя улюблена гра...	16	Найкраще Я вмію...
7	Мій улюблений запах...	17	Мій улюблений герой...
8	Мій улюблений одяг...	18	Людина, якою Я захоплююся
9	Моя улюблена музика...	19	Мій улюблений урок...
10.	Моя улюблена пора року...	20	Я впевнений у собі, тому що..

Може, у твоєму Всесвіті є ще й інші зірки і планети?

Заняття 2

Мета: розвиток навичок рефлексії, уваги до своїх почуттів; усвідомлення своєї індивідуальності, неповторності; навчання прийомів регулювання емоційних станів; зниження внутрішнього напруження; підвищення групової згуртованості, створення комфортної і довірчої атмосфери в групі.

Вправа 6. «Вишикуватися за зростом». Призначення: формування настановлення на взаєморозуміння, уміння діяти узгоджено.

Учасники стають тісним колом. Потрібно із заплющеними очима і без жодного слова вишикуватися в шеренгу за зростом. Гру проводять кілька разів, фіксуючи секундоміром час і обговорюючи результати.

Обговорення. Якими способами можна домовитися, досягти кращого результату. Завдання психолога підвести підлітків до висновку про те, що домовитися, заважають негативні емоції: роздратування, злість, звинувачення інших.

Вправа 7. «Викидання негативних почуттів». Потрібно вчитися керувати своїми почуттями. Психолог пропонує підліткам викинути за коло всі негативні почуття, що накопичилися між ними. Далі вводиться символічний жест «викидання» поганих почуттів: усі «зважили» на долонях запас роздратування, що накопичився, і з голосним подихом полегшення «закинули» його далеко за спину (такий ритуал допомагає розрядити атмосферу і може вживатися досить часто).

Вправа 8. «Усі - дехто - тільки Я». Призначення: знайомство з поняттями - «загальне», «особливе», «одиничне», розширення уявлення про себе, власну індивідуальність.

Учасники сідають широким колом. У колі має бути стільки стільців, скільки учасників. Ведучий стоїть у центрі й пояснює умови гри: «Я зараз скажу щось про деяких людей. Усі, кого моє висловлення стосується, підхоплюються зі своїх стільців і намагаються зайняти один зі стільців, що звільнився». Ведучий ставить три питання. У відповідь на перше повинні встати всі, у відповідь на друге - дехто, у відповідь на третє - тільки одна людина. Наприклад: усі, хто сьогодні прийшов у школу; усі, хто сьогодні прокинувся в гарному настрої; усі в кого... (вибирається прикмета одного з учасників). Цю гру корисно періодично повторювати, даючи завдання дітям самостійно готувати питання (спочатку підлітки згадують лише зовнішні властивості, що належать до Я-фізичного, але поступово в ігровій Я-характеристиці з'являються більш глибинні якості).

Вправа 9. «Учимося розслаблюватися».

- Психолог розповідає про те, що у випадках, коли відчуваєш напруження, скутість, тривогу, можна допомогти собі, розслабляючись за допомогою простих прийомів, що допомагають не тільки відчути себе більш комфортно й спокійно, але й створити умови для більш зваженої, обміркованої поведінки. Найбільш простим і ефективним способом розслаблення є глибоке, ритмічне дихання.

• Сядьте зручніше, спина спирається на спинку стільця, розслабтеся. Руки спокійно лежать на колінах. Можна заплющити очі. Увагу спрямуйте на дихання. Супроводжуйте дихання фразами: «Я відчуваю свій вдих... свій видих... відчуваю свій вдих... і т.д». Підліткам можна запропонувати уявити хвилю, яка набігає і відкочується на пустельний берег, повітряну кульку в грудях або рахувати подумки до десяти на вдих і видих: «Раз (при вдиху), два (при видиху) і т.д. до десяти.

• А тепер спробуйте дихати по-іншому: вдих - довший видих. Наберіть повні груди повітря й обережно випустіть його. Уявіть себе повітряною кулькою, що піднімається й опускається в ритмі дихання. На вдиху кулька стає легкою і злітає вгору. На видиху - важкою і опускається вниз. З кожним вдихом потрібно прагнути піднятися все вище, а на видиху зупинятися на досягнутому рівні. При цьому потрібно ніби не помічати видиху, роблячи його повільно й обережно. Таке дихання називають «ранковим». Воно тонізує організм, піднімає настрій, бадьорить.

Примітка: 1) навчання дихальних вправ відбувається під керівництвом психолога, а потім підліткам рекомендують виконувати їх кілька разів на день; 2) під час вправ на релаксацію або тонізацію, які в ході тренінгу проводяться регулярно, бажано давати музичний супровід.

Обговорення. Розкажіть, що ви відчували, виконуючи цю вправу. Психолог починає першим. Він показує, як можна говорити про свої почуття, намагаючись описати те, що відчував, докладніше.

Обговорення домашнього завдання. Бажаючі показують свої малюнки. Висновок: «Який багатий світ у кожного!».

Вправа 10. **«Інтерв'ю».** У кожного члена групи по черзі всі бажаючі беруть інтерв'ю. Ставлять запитання такого характеру: «Які вірші ти любиш?», «Чим ти захоплюєшся?», «Як ти проводиш вільний час?», «Яку музику ти любиш слухати?», «На кого ти хотів би бути схожий?», «Чого ти боїшся найбільше?», «Що для тебе найцінніше в людях?» т.д. Можна проводити ускладнений варіант інтерв'ювання. Учасники гри задають запитання «у ролях»: від імені батьків того, кого опитують, інопланетян, літературного героя і т.д.

Проводиться *коротке обговорення.* Висновок - ми різні, але в нас багато й спільного. Чим ми схожі і чим відрізняємося один від одного?

Домашнє завдання

Вправа 11. «Футболка з написом». Ведучий говорить про те, що будь-яка людина «подає» себе іншою. Говорить про футболки з різними написами, наводить приклади таких написів. Підліткам пропонується придумати і записати на обкладинці щоденника занять напис для своєї «футболки». Обумовлюється, що цей напис з часом може змінитися. Важливо, щоб він що-небудь говорив про автора зараз - про його захоплення, ставлення до інших, про те, чого він хоче від інших, і т.д.

Заняття 3

Мета: розвиток навичок рефлексії досвіду, що напрацьовується; формування чутливості до невербальних засобів спілкування; навчання прийомів саморегуляції емоційних станів; підвищення групової згуртованості, почуття психологічної безпеки.

Обговорення домашнього завдання «Футболка з написом». Кожний зачитує свій напис. Ведучий у всіх випадках надає емоційну підтримку. Коротке *обговорення:* про що в основному говорять написи на «футболках»? що ми хочемо повідомити про себе іншим людям? На закінчення ведучий показує напис на своїй «футболці» (бажано виконаний у жартівливій формі).

Вправа 12. «Зіпсований телефон жестів». Учасники стають один за одним так, щоб не бачити, що відбувається позаду в колоні. Останній у цій колоні повертає до себе того, хто стоїть попереду, і показує йому якийсь жест. Той, хто прийняв повідомлення, повертає до себе наступного і передає йому повідомлення, як він його зрозумів. Коли повідомлення доходить до першого учасника, воно найчастіше виявляється перекрученим до невпізнаванності.

Обговорення приводить до висновку: ми погано розуміємо навколишніх, ми слухаємо один одного неуважно, коли слухаємо, то привносимо своє.

Ставиться завдання: бути спостережливим, учитися розуміти 'себе й інших.

Вправа 13. «Перевтілення». Призначення: навчання релаксації й мобілізації. Учасники сідають у коло. Ведучий стає «чарівником». Він називає й описує предмети, що являють собою упредметнене розслаблення: перестигла, така, що ледь не зривається з гілки, груша; розплавлена лава, що повзе схилом вулкана; олія, яка тане, і т.д. Усі «перетворюються» на те, що уявив «чарівник». Очі в усіх заплющені. Може звучати тиха музика. «Перетворені» від імені «речі» по черзі розповідають про те, що з ними відбувається в даний момент, і що вони при цьому відчувають. Спокій, розслабленість, знемога охоплюють усіх, дихання м'яке, тихе. Настає особлива тиша... (ніякої критики, ніякого сміху). Той, хто закінчив розповідь, дотиком передає слово іншому... Але ось у кімнаті «подув» свіжий вітерець, і всі учасники відчули його прохолоду, сонливість минула, з'явилася бадьорість. Для того щоб вийти із розслабленого стану, ведучий пропонує кожному учаснику уявити який-небудь «тонізуючий» образ, наприклад: пантера, що готується до стрибка; орел, що злітає; стрілець із луку і т.д. Чим глибше ви «ввійшли в образ», тим кращий ефект від подібних вправ. Підлітки «перевтілюються», а потім діляться враженнями про те, що вони відчували.

Вправа 14. «Який Я». Ведучий пропонує учасникам виписати в стовпчик із заданого списку прикметників слова, що максимально точно характеризують кожного з них, проранжувати їх і відповісти на запитання: які якості вам у собі подобаються, які ні (можна відзначити кольоровим олівцем); скільки тих і інших; що хотіли б набути, від чого позбутися. Проводиться обговорення з використанням запропонованих вище запитань.

Список прикметників до вправи «Який Я».

Акуратний, активний, ввічливий, ощадливий, життєрадісний, вдумливий, уважний, запальний, добрий, щирий, допитливий, надійний, наполегливий, товариський, слабовільний, організований, чуйний, терплячий, господарський, спортивний, сміливий, самостійний, скромний, кмітливий, старанний, стриманий, працьовитий, умілий, упевнений, сумлінний, ініціативний, цікавий, компетентний, обережний, рішучий, боязкий, привітний, розважливий уразливий, лагідний, захоплений, чесний, справедливий, чуйний, цілеспрямований, ерудований, спритний, життєрадісний, упертий, відповідальний, грубий, гордий, мрійливий, уміє володіти собою.

Вправа 15. «Чарівний базар». Психолог пояснює умови гри: «Ми всі, імовірно, маємо такі якості, які нам допомагають або, навпаки, заважають жити. Пропоную зіграти в гру «Чарівний базар». Особливість цього базару полягає в тому, що на ньому обмінюються особи - стісними якостями людей. Візьміть по аркушу паперу і вгорі аркуша великими буквами напишіть «Куплю», нижче розбірливо, щоб могли прочитати торговці, великими буквами напишіть якості, які ви хотіли б придбати. Приколіть цей аркуш шпилькою на груди. Тепер візьміть маленькі листочки і на кожному напишіть по одній якості, яку ви хотіли б обміняти або продати на базарі. І ось ви на «чарівному базарі». Походіть, придивіться до товару, дізнайтесь, кому які якості потрібні, хто чим торгує. Поводьтеся вільно, поторгуйтеся. Ви можете обміняти свій товар на одну чи кілька якостей, робити подвійний чи потрійний обмін.

Тільки пам'ятайте, не можна просто віддавати якості, нічого не діставши взамін. Обов'язково необхідно обмінятися якостями. Якщо вас щось не влаштовує, шукайте варіанти». У ході гри психолог допомагає гравцям, стимулює їх.

Обговорення: учасники групи діляться своїми враженнями. Легко чи важко було знайти якості, які хотілося б придбати? А від яких хотілося позбутися? Що вдалося, що не вдалося реалізувати на «чарівному базарі» й чому? Що відчували, про що думали, коли були в ролі продавця або покупця? Яка роль більше сподобалася?

Домашнє завдання

Вправа 16. «Словесний психологічний портрет». Зі списку прикметників (див. вправа «Який Я») випишіть слова, що характеризують ваш ідеал. Проранжируйте їх. Попросіть дорослих і однолітків, яким ви довіряєте, скласти з декількох прикметників ваш портрет. Порівняйте свої психологічні портрети: Я-реальне, Я-ідеальне, Я - очима інших.

Заняття 4

Мета: активізація самосвідомості; перетворення особистісного досвіду, що переробляється в групі, в усвідомлений матеріал для внутрішньої роботи; підвищення рівня позитивного само- сприйняття; зниження внутрішньоособистісних суперечностей; навчання способів внутрішнього самоконтролю.

Обговорення домашнього завдання: чи збіглися ваші психологічні автопортрети з портретами, складеними іншими? Які якості для вас найбільш бажані? Якими вас бачать інші? Що ви відчули, коли подивилися на себе очима інших?

Вправа 17. «Старий покинутий магазин». Учасникам пропонують дати розгорнутий образ, метафору, що відбиває їхню «сутність», те, як вони себе розуміють і почувають.

Заплющте очі й розслабтеся. Уявіть собі, що ви йдете міською вулицею ввечері. Що ви бачите, чуєте, почуваєте? Ви помітили маленьку бічну вуличку, де знаходиться старий забутий магазин. Його вікна брудні, але, якщо зазирнути в них, ви можете помітити якийсь предмет. Уважно його розгляньте. Відійдіть від покинутого магазину й поверніться в місто. Опишіть предмет, який ви побачили в магазині. Потім уявіть себе цим предметом, описуючи його від першої особи. Як ви почуваєте себе? Чому вас залишили в магазині? Хто й коли забере вас звідси? Через кілька хвилин «станьте собою». Поділіться своїми враженнями: ким ви себе уявили, що ви відчували.

Існує багато варіантів цієї вправи. Наприклад, учасники можуть уявити себе хатнім начинням і створити «затишне приміщення», або книгами в книжковій шафі, або квітами й описати свій колір, форму, ґрунт, на якому виростають, те, як вони відчувають сонце, дощ, вітер і т.д. Ідентифікуючи себе з предметами, ми проектуємо на них якісь свої особистісні аспекти. Це допомагає краще зрозуміти себе.

Вправа 18. «Я не такий, як усі, і всі ми різні». Підліткам пропонується за допомогою кольорових олівців намалювати або описати, що таке «радість». Підкреслюється, що малюнок може бути конкретним, абстрактним, яким завгодно. Після виконання завдання (яке не підписується) усі малюнки й описи складають у «чарівну шухляду». Усе перемішують, виймають, і підлітки розглядають малюнки, передаючи аркуші один одному. Ведучий просить звернути увагу на розбіжності в розумінні й уявленні поняття «радість». Проводиться невелике обговорення й робиться висновок про те, як по-різному люди розуміють ті самі речі. Далі кожному пропонується знайти свій аркуш.

Обговорюється: легко чи важко це було зробити, аналізується чому. Робиться висновок про те, що кожна людина - особлива, неповторна. Тому кожна людина незамінна, і це важлива підстава для того, щоб вона відчувала свою цінність і поважала інших людей.

Вправа 19. «Частини мого Я». Ведучий пропонує дітям згадати, якими вони бувають у різних випадках, залежно від обставин (часом так несхожі на себе, ніби до різні люди). Трапляється, частини Я ведуть навіть діалог між собою. Спробуйте намалювати ці різні частини свого Я. Це можна зробити символічно або так, як вийде. Після виконання завдання учасники, у тому числі і ведучий, по черзі показують свої малюнки групі, розповідають, що на них зображено.

Обговорення. Чи важко було виконати завдання? Скільки частин може бути в «Я», чи миряться вони, чи сваряться? Чи є домінуюча частина? Яка частина вашого «Я» домінує в школі, вдома, серед друзів.

Вправа 20. «Телеграма другу». Кожному учаснику роздають бланки «телеграм» із проставленим ім'ям адресата. Адресатами є всі учасники занять, у тому числі й той, хто посилає «телеграми». Потрібно написати кожному, у тому числі й самому собі, найкраще, що можна про нього сказати. На закінчення ще раз підкреслюється, що уміння знайти в кожній людині гарне характеризує не тільки адресата, але й того, хто це робить. Телеграми необхідно покласти в «чарівну шухляду» за день до занять. Це робиться для того, щоб запобігти появі небажаних - образливих, грубих телеграм.

(заняття 5-20 пропущено у зв'язку з обмеженістю формату посібника. Повний варіант програми можна знайти у навчальному посібнику Кузікової С.Б. „Теорія і практика вікової психокорекції" [5, С. 330-373])

Література:

1. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ / Х: Вид.група „Основа", 2008. – 204 с.
2. Основи психокорекції : навч.-метод. посіб. / [уклад. Н. І. Скрипник]. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с.
3. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – 2-ге вид. – Суми: ВТД „Університетська книга", 2008. – 384 с.
4. Психолог.Бібліотека. Випуск 3, 2003, С.4-9.
5. Психологічний інструментарій./Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник/ -К.: Главник 2004., квітень, . – С.60-66.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ КУРСУ

1. Дати загальне поняття про психодіагностику.
2. Назвати основні завдання психодіагностики.
3. Визначити і проаргументувати вимоги до психодіагноста
4. Охарактеризувати етапи розвитку вітчизняної психодіагностики.
5. Поняття про аматорські та професійні тести.
6. Проаналізувати малоформалізовані методики.
7. Що включає в себе діагностика „психологічної готовності дитини до школи”?
8. Назвати найбільш поширену схему проведення психологічного обстеження (Л. Бурлачук).
9. Дати характеристику найбільш поширених типів випробовуваних.
10. Дати характеристику методикам діагностики високого рівня формалізації.
11. Назвати і охарактеризувати морально-етичні принципи психологічної діагностики.
12. Назвати основні завдання психодіагностики.
13. Навести приклад тестування творчого мислення та фантазії.
14. Дати характеристику одній із методик діагностування пам’яті дошкільнят: „Складні фігури” (Д. Векслера).
15. Як класифікуються психодіагностичні методики за стимульним матеріалом та способами реагування випробовуваних.
16. Як головні перемінні (фактори) впливають на хід і результат тестування. Назвати їх.
17. Дати історичну довідку розвитку діагностики інтелекту.
18. Дати характеристику одній із методик діагностування уваги дошкільнят: „Будиночок”.
19. Проаналізувати і описати (усно) тест Тулуз – Пьєрона.
20. Пояснити що таке особистісні опитувальники?
21. Назвати основні види психологічних станів дитини і дати їх характеристику.
22. Які методи доцільно використати для діагностики структури сім’ї, ролей і взаємовідношень між членами сім’ї?
23. Назвати основні вимоги до психодіагностичних тестів.
24. Пояснити використання методики М. Люшера в діагностиці емоційної сфери дитини.
25. Назвати вимоги до ситуації тестування та до інструкцій.
26. Описати тести на визначення рівня шкільної зрілості Керна – Їрасика.

27. Довести, що діагностика сформованості навчальних навичок не є достатньою для визначення рівня готовності до школи.(навести приклади).
28. Пояснити змістові відмінності між поняттями: „стрес” і „фрустрація”.
29. Доведіть, чому наукова психодіагностика вимагає дотримання обов’язкових правил в процесі обстеження?
30. Які властивості пам’яті діагностуються в дошкільному віці?
31. Які методи діагностики параметрів особистості (акцентуацій характеру, мотивації, емоційних дезадаптацій і.п.).
32. Особливості психодіагностики пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку?
33. Методи психологічного обстеження міжособистісних стосунків підлітків та старших школярів.
34. Що означає:
    - стандартизація психодіагностичних методик?
    - валідність тесту?
    - достовірність тесту?
35. Охарактеризувати види проективних методик.
36. Обґрунтуйте вимоги до використання методу спостереження та його різновидів.
37. Дайте загальну характеристику методам опитування: бесіда, анкетування.
38. Назвіть основні види тестів та методичні вимоги до їх використання.
39. Обґрунтуйте вимоги до застосування методу аналізу продуктів діяльності.
40. Назвіть якості, які характеризують людину як індивіда, як особистість.
41. Чи входять до структури особистості будь-які біологічно обумовлені чи генетично закріплені властивості людини? Відповідь обґрунтуйте.
42. Як у структурі особистості співвідноситься біологічне і соціальне? Проаналізуйте погляди психологів щодо вирішення даної проблеми.
43. Дайте визначення здібностей.
44. Назвіть суттєві ознаки розумової обдарованості.
45. Вкажіть суттєві ознаки афективного стану та причини його виникнення.
46. Дайте поняття про стрес та проаналізуйте динаміку протікання стресового стану (вчення Г. Сельє).
47. Назвіть основні ознаки стресової напруги.
48. Які способи і прийоми зняття психічного напруження ви знаєте?
49. Охарактеризуйте механізми психологічного захисту людини.
50. Дайте порівняльну характеристику понять: „пристрасть” і „захоплення”.
51. Дати загальне поняття про психокорекцію.
52. Назвати характерні елементи психокорекційної ситуації.

53. Дати визначення, що таке „психокорекція”. Пояснити різницю між психокорекцією і психотерапією.
54. Проаналізувати структуру корекційної програми та вимоги до її складання.
55. Що впливає на результативність корекційно-розвивальної роботи.
56. Дати характеристику видам та формам ігротерапії.
57. Охарактеризувати види артотерапії.
58. Які з відомих вам методів психокорекційної роботи найбільше підходять для роботи з дітьми дошкільного віку. Проаргументуйте.
59. Охарактеризувати частини психогімнастики.
60. Запропонувати методи корекцій психологічних девіацій у поведінці школяра.
61. Запропонувати і описати найефективніші (на вашу думку) види артотерапії при агресивності дитини;
62. Довести важливе значення ігротерапії в дошкільному віці (механізм корекційного впливу гри).
63. Підібрати і описати вправи для корекції емоційного збудження.
64. Мета і завдання психокорекційної роботи з дітьми.
65. Характеристика основних методів психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку.
66. Підібрати і провести вправи для зняття стресу
67. Основні напрямки корекційної роботи психолога в освітніх закладах.
68. Підібрати і описати вправи зняття м’язової напруги.
69. Проаналізувати роль використання методу проективного малюнку в корекційній роботі з дітьми.
70. Проаналізувати особливості використання різних методів психокорекційного впливу в дошкільному і шкільному віці (ігротерапії, казкотерапії, проективного малюнку і т.п.).
71. Підібрати і проаргументувати найефективніші (на вашу думку) види артотерапії для корекції емоційних відхилень.
72. Назвати блоки корекційно-розвивальної програми. Які структурні частини необхідно врахувати при складанні корекційно-розвивальної програма.
73. Дати загальну характеристику одному із методів корекції: психогімнастики та її частинам.
74. Змоделювати ситуацію коли найдоцільніше використати ігротерапію.
75. Проаналізувати використання проективних малюнків у роботі психолога по корекції сімейних стосунків.
76. Змоделювати ситуацію коли найдоцільніше використати психогімнастику.
77. Назвати характерні елементи психокорекційної ситуації.

78. Дати визначення, що таке „психокорекція”. Пояснити різницю між психокорекцією і психотерапією.
79. Проаналізувати структуру корекційної програми та вимоги до її складання.
80. Що впливає на результативність корекційно-розвивальної роботи.
81. Дати характеристику видам та формам ігротерапії.
82. Дати характеристику методикам діагностики високого рівня формалізації.
83. Охарактеризувати види артотерапії.
84. Які з відомих вам методів психокорекційної роботи найбільше підходять для роботи з дітьми дошкільного віку. Проаргументуйте.
85. Охарактеризувати частини психогімнастики.
86. Підібрати психокорекційні вправи для розвитку уваги, пам’яті тощо.
87. Запропонувати і описати найефективніші (на вашу думку) види артотерапії при агресивності дитини;
88. Підібрати і описати вправи для корекції уваги і спостережливості.
89. Довести важливе значення ігротерапії в дошкільному віці (механізм корекційного впливу гри).
90. Підібрати і описати вправи для корекції емоційного збудження.
91. Мета і завдання психокорекційної роботи з дітьми.
92. Характеристика основних методів психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку.
93. Основні напрямки корекційної роботи психолога в освітніх закладах.
94. Проаналізувати роль використання методу проективного малюнку в корекційній роботі з дітьми.
95. Проаналізувати особливості використання різних методів психокорекційного впливу в дошкільному і шкільному віці (ігротерапії, казкотерапії, проективного малюнку і т.п.).
96. Підібрати і проаргументувати найефективніші (на вашу думку) види артотерапії для корекції емоційних відхилень.
97. Назвати блоки корекційно-розвивальної програми. Які структурні частини необхідно врахувати при складанні корекційно-розвивальної програма.
98. Дати загальну характеристику одному із методів корекції: психогімнастики та її частинам.
99. Змоделювати ситуацію коли найдоцільніше використати ігротерапію.
100. Проаналізувати використання проективних малюнків у роботі психолога по корекції сімейних стосунків.
101. Змоделювати ситуацію коли найдоцільніше використати психогімнастику.
102. Назвати основні цілі використання артотерапії.
103. Особливості використання і проведення психодрами і психогімнастики.

ГЛОСАРІЙ

А

Автоматизовані вміння і навички - вміння і навички людини, зв'язані з виконанням якоїсь складної діяльності, доведені до рівня автоматично, точно і чітко виконуваних дій і реакцій, що не вимагають з боку людини систематичного, свідомого контролю.

Автономність особистості - життєвість, цілісність та зрілість особистості, прагнення до свободи, що є необхідною передумовою її самоактуалізації, основний критерій психічного здоров'я.

Агресивність - риса характеру, що виражається у ворожому ставленні людини до інших людей, до тварин, до навколишнього світу. Агресивними називаються такі дії і ставлення людини, що, будучи ворожими, в той же час не викликані якимись об'єктивними причинами, не можуть бути виправдані обставинами, причинами морального чи юридичного характеру, зокрема-необхідністю самооборони чи захисту від інших людей.

Адаптаційна (адаптивна) поведінка - поведінка людини, що дозволяє їй якнайкраще пристосовуватися до обставин життя, що складаються.

Адаптація - постійний процес пристосування людини до оточення, наприклад, соціального, психологічного, психофізіологічного.

Адекватний стиль спілкування - стиль спілкування людини з людьми, що дозволяє їй легко і швидко досягати поставленої мети, впливати на людей і зберігати з ними добрі стосунки.

Акмеологія - галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності та механізми розвитку людини на етапі зрілості, досягнення нею високого розвитку, найбільших творчих успіхів.

Актуальна свідомість людини - сфера усвідомлюваної дійсності, представленої у свідомості людини певної мети.

Акцентуйовані (акцентовані) риси характеру - риси характеру людини, що надмірно розвинені, явно переважають над іншими і набагато частіше, ніж інші риси характеру, виявляються у її діях і вчинках.

Альтернативні психотерапевтичні підходи - різні, що іноді взаємно виключають один одного, підходи до психотерапевтичного розв'язання проблем клієнта.

Альтернативні способи поведінки клієнта - різні, нерідко протилежні, способи поведінки клієнта, пов'язані з практичним розв'язанням його проблеми.

Амбівалентне ставлення до людини - суперечливе - як позитивне, так і негативне ставлення.

Амнезія - порушення пам'яті, зумовлена враженням мозку.

Аналіз продуктів діяльності – метод вивчення кількісного і якісного складу матеріалізованих результатів психічної діяльності людини – архівних матеріалів, щоденників, креслень, малюнків, виготовлених предметів тощо.

Анкета – складений дослідником список запитань для повного контингенту осіб, відповіді на які є вихідним емпіричним матеріалом для узагальнень.

Анкетування – метод збирання фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально розробленою програмою.

Аномальна пасивність дітей - досить помітна та виразна пасивність, не властива дітям ні за віком, ні за характером, що явно відрізняє цих дітей від їхніх однолітків.

Антипатія - негативне ставлення, явно виражена ворожість до людини.

Апатія - психологічний стан людини, що характеризується її байдужістю до самої себе, до того, що відбувається навколо неї, і супроводжується зниженою активністю та негативними емоційними переживаннями.

Атракція - привабливість людини, що виникає в процесі її сприйняття іншими людьми.

Атрибуція каузальна - інтерпретація людиною причин та мотивів поведінки інших людей.

Афект - короткочасна емоційна реакція, що швидко виникає і бурхливо протікає. Супроводжується руховим збудженням, значними порушеннями свідомості і здатності вольового контролю за поведінкою (злість, гнів, страх).

Б

Бар'єр психологічний - неправильне сприйняття, помилкова думка, невпевненість, що не дозволяє людині успішно виконувати діяльність, встановлювати з людьми відкриті й довірливі стосунки.

Біхевіоризм – (від англ. behaviour – поведінка) напрямок в американській психології XX в., початок якому було покладено Дж. Уотсоном (1913). Б. – вчення про поведінку тварин і людини. Як одиниця аналізу поведінка є зв'язок стимулу (S) і відповідної реакції (R). Пізніше в S – R з'явилися "проміжні змінні" (образ, мета, потреба). Іншим варіантом ревізії класичного біхевіоризму стала концепція оперантного біхевіоризму Б. Скіннера, розроблена в 30-х рр. XX в., де було модифіковане поняття реакції. У цілому біхевіоризм дуже вплинув на розвиток психотерапії, методи програмованого навчання.

В

Валідність психодіагностичної методики - одна з основних властивостей психодіагностичної методики, що визначає її якість і можливість практичного використання. В. п. м. - здатність виділяти й оцінювати саме ту психологічну властивість, для вивчення якої ця методика призначена.

Вербальна підтримка клієнта - спосіб мовного стимулювання клієнта на активне співробітництво з психологом під час проведення психологічної взаємодії; використання психологом різних слів і виразів для того, щоб зняти психологічну напруженість у клієнта, особливо на початковій стадії проведення консультації.

Вербальний - словесний, мовний, виражений словами.

Вивчення особистості клієнта - психодіагностичне обстеження психологом клієнта з метою з'ясування тих індивідуальних особливостей, які бажано знати для глибшого розуміння проблеми, з якою клієнт звернувся в психологічну консультацію. В. о. к. необхідне також для того, щоб довести до свідомості клієнта суть його проблеми і знайти найефективніші шляхи її розв'язання за активної участі самого клієнта.

Витіснення - один із захисних механізмів особистості, що проявляється в мимовільному витісненні із свідомості людини неприємної для неї свідомості, неприйнятних думок, спогаді в і переживань, про які не можна згадати, хоч вони і проявляються у поведінці,

Вікові особливості характеру людини - особливості прояву рис характеру людини в різні вікові періоди її життя, наприклад, удошкільному, молодшому шкільному, підлітковому і юнацькому віці.

Воля - система особистісних властивостей людини, що виявляються в її вмінні свідомо переборювати внутрішні і зовнішні перешкоди, досягати поставленої мети.

Вольова дія - внутрішнє зусилля, необхідне для здійснення певної діяльності для подолання труднощів.

Г

Генотип - сукупність усіх генів організму дитини, успадкованих нею від батьків.

Гіпертимність - акцентована риса характеру, що виявляється у майже завжди підвищеному настрої людини, в її енергійності, активності, досить високому життєвому тонусі. Люди, які

володіють такою рисою характеру, зазвичай прагнуть бути лідерами, не цілком стійкі в своїх інтересах, нерозбірливі в знайомствах, погано переносять стан самотності.

Глибинна психологія (психоаналіз) - ряд психологічних шкіл, що вирішального значення в організації людської поведінки надають несвідомим спонукам (інстинкти, потяги).

Групова психотерапія - сфера практичної психології, сукупність психокорекційних методик, розрахованих на надання колективної психологічної допомоги клієнтам, на роботу психолога з групою клієнтів.

Гуманістична емпатія - переживання, в яких людина емоційно відгукується на неблагополуччя чи благополуччя іншого у формі радості за іншого, співчуття, співстраждання, жалю.

Ґендерні відмінності - соціальні, моральні і психологічні відмінності між чоловіками і жінками.

Ґештальт-психологія - напрям у психології, згідно з яким психіку (особистість) слід вивчати з кута зору цілісних структур- ґештальтів, що є первинними щодо своїх складників.

Д

Девіантна (та, що відхиляється) поведінка - поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві правових чи моральних норм.

Депресія - стан психологічної пригніченості людини, що характеризується зниженням її активності, загального життєвого тонусу.

Дискомфорт - незручний, неприємний психологічний стан людини, що викликає стійкі негативні емоції. Дискомфорт породжується різними причинами: втомою, хворобою, невдачами, несприятливими стосунками з людьми, незадоволеністю важливих потреб тощо.

Душевні хвороби - захворювання, зв'язані із серйозними порушеннями в психіці. До д. х. відносять, наприклад, істерію, шизофренію, маніакально-депресивний психоз та ін.

Е

Егоїзм - надання переваги своїм особистим інтересам перед інтересами інших людей.

Егоцентризм - погляд на себе як на центр Всесвіту.

Егоцентрична емпатія – переживання, страждання, страху, радості у відповідь на сум іншого, а також - сум у відповідь на радість іншого.

Ейфорія - психічний стан надзвичайної веселості, що не зумовлений якимись об'єктивними обставинами. Характеризується благодушністю, радістю, безпечністю, безпричинним радісним настроєм. Нерідко проявляється у душевнохворих.

Емоційна збудливість людини - схильність людини піддаватися впливам інших людей і обставин життя, швидко переходити в стан емоційного збудження.

Емоційна лабільність - здатність людини гнучко, залежно від ситуації і настрою, змінювати свої власні стани і способи їхнього зовнішнього вираження. Це особливо стосується емоцій, пережитих людиною даної миті.

Емоційна неврівноваженість людини - надмірно сильне, що не відповідає актуальній ситуації, реагування людини на обставини її життя; явна перевага емоцій над розумом, домінування процесів збудження над процесами гальмування чи навпаки: перевага процесів гальмування над процесами збудження.

Емоційні відхилення - відхилення в проявах емоцій людини від нормального для певної людини рівня у сформованих життєвих обставинах.

Емоційність - властивість темпераменту людини, що характеризується силою його емоційних реакцій на ті чи інші життєві обставини.

Емоційно-мотиваційна нестійкість людини - мінливість емоційних реакцій та інтересів людини, їхня непередбачуваність і слабка зумовленість об'єктивними обставинами життя.

Емпатія (психолога-консультанта до клієнта) - особливе почуття, завдяки якому психолог-консультант може ніби зсередини розуміти психологію клієнта, проникати в його внутрішній, психологічний світ, краще і глибше пізнавати особистість клієнта та його стани.

З

Загальна психологія - основна галузь психологічної науки, що містить у собі основні психологічні знання, поняття і закони.

Загальний рівень інтелектуального розвитку людини - рівень розумового розвитку людини, що оцінюється за рівнем сформованості її загальних здібностей.

Загальні здібності людини - здатності, що тією чи іншою мірою розвиті в багатьох людей та впливають на успішність виконання ними різних видів діяльності.

Задатки - вроджені, стійкі психофізіологічні особливості людини, що мають суттєвий вплив на розвиток її здібностей.

Закомплексованість людини - наявність у людини недоліків психологічного характеру, так званих комплексів, що заважають їй виявляти свої здібності, нормально спілкуватися з людьми, домагатися успіхів.

Захист психологічний - спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, спрямована на мінімізацію негативних переживань, зумовлених конфліктами, що викликають загрозу для цілісності особистості.

Здібності - індивідуально-психологічні особливості людини, що зумовлюють успішність виконання нею якоїсь діяльності і швидкість та легкість засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками, необхідними для успішного виконання цієї діяльності.

Здатності - психологічні властивості, що забезпечують виконання людиною якоїсь діяльності на досить високому рівні, тобто продуктивно і з високою якістю.

Здоров'я психічне - стан душевного благополуччя, врівноваженості, адекватності, суб'єктивних образів і переживань об'єктивній дійсності.

Зона найближчого розвитку – поняття Л.С. Виготського, – розбіжність між рівнем актуального розвитку (визначається ступенем труднощів завдань, розв'язуваних дитиною самостійно) і рівнем потенційного розвитку (якого дитина може досягти під керівництвом дорослого). З.н.р. – наслідок закону розвитку вищих психічних функцій.

Зона потенційного інтелектуального розвитку людини - найближча перспектива інтелектуального розвитку людини, що відкривається в проведенні її психодіагностики і в наданні їй мінімальної психологічної допомоги в розвитку інтелекту з боку інших людей.

Зона потенційного ризику - життєві умови, обставини, ситуація, опинившись у яких людина ризикує зазнати невдачі.

І

Ідентичність - усвідомлена індивідом самототожність; потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості.

Ідіотія - найглибша міра затримки психічного розвитку, за якого нерозвиненими є мова і мислення.

Імпульсивність - схильність людини до занадто швидких, недостатньо усвідомлюваних, надмірно емоційних реакцій на те, що відбувається. І, часто виступає рисою характеру людини.

Індивід - людина як одинична природна істота чи окремий представник людської спільноти.

Індивідуальна психотерапія - сфера практичної психології і психотерапії; система психотерапевтичних (психокорекційних) методів, використовуваних в індивідуальній роботі психолога (психотерапевта) з кожним клієнтом.

Індивідуальність - людина, яка характеризується неповторністю, відмінністю від інших людей, своєрідністю психіки та особистості.

Інстинкт - вроджена, незмінна форма поведінки.

Інтекція - мета, спрямованість свідомості, волі, почуттів на якийсь предмет.

Інтелектуальні здібності - розумові здібності людини, що виявляються в її вмінні розв'язувати завдання різного роду.

Інтерес - форма вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності.

Інтроверт – людина, яка в діях і вчинках більше керується своїми думками і внутрішніми переживаннями, ніж зовнішніми враженнями і впливами.

Інфантилізм – (від лат. infantilis – дитячий) збереження в психіці й поведінці дорослого особливостей, властивих дитячому віку. Індивід, якому властивий інфантилізм, при нормальному або навіть прискореному фізичному й розумовому розвитку відрізняється незрілістю емоційно-вольової сфери. Це виражається в несамостійності рішень і дій, почутті незахищеності, у зниженій критичності стосовно себе, підвищеної вимогливості до турботи інших про себе, у різноманітних компенсаторних реакціях (фантазування, що заміщує реальні вчинки, егоцентризм і ін.).

Інформативність психологічного тесту - кількість і якість психологічної інформації про людину, яку можна одержати в результаті застосування цього тесту.

Іпохондрія - психічний стан, за якого проявляється пригніченість, надмірна увага до свого здоров'я, необгрунтована тривога за нього. Це може призвести до формування відповідної риси характеру.

Ірраціональне - нелогічне, незрозуміле, таке, що не пояснюється на раціональній основі і таке, що суперечить здоровому глуздові.

К

Катарсис - очищення, душевне полегшення.

Клієнт - людина, яка звернулася за психологічною допомогою до професійного психолога для розв'язання якоїсь проблеми.

Когнітивна (інтелектуальна) готовність дитини до навчання в школі - рівень розвитку когнітивних (пізнавальних) процесів у дитини шести-семирічного віку, включаючи сприйняття, увагу, пам'ять, уяву, мислення, мову, достатні для успішного засвоєння навчальної програми в початкових класах ніколи.

Когнітивні процеси - пізнавальні процеси людини, включаючи її відчуття, сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, мислення, мову.

Кодекс професійної етики практичного психолога - звід основних законів, положень, правил, яких практичний психолог мусить неухильно дотримувати, працюючи з людьми. К. п. е. п. п. приймає професійне співтовариство психологів і діє у його межах.

Комплекс неповноцінності - необгрунтоване переконання людини в тому, що вона нібито в чомусь неповноцінна, набагато гірша за інших людей і поступається їм, і тому заслуговує недоброзичливого та неповажного ставлення до себе.

Комплекс психологічний - помилкове уявлення людини про свої фізичні чи психологічні вади, їхнє перебільшення, що супроводжується глибокими і, як правило, приховуваними від сторонніх людей переживаннями.

Комунікативна готовність до навчання в школі - рівень розвитку вмінь і навичок спілкування з людьми дитини шести-семи- річного віку, достатній для початку її успішного навчання в школі.

Комунікативні здібності людини - здатності людини, що виявляються в її спілкуванні з людьми. К. з. л. включають уміння слухати і розуміти людей, впливати на них, установлювати з ними добрі особисті та ділові стосунки.

Конгруентність - співрозмірність, відповідність, збігання.

Консультант-психолог - професійно підготовлений практичний психолог, який займається психологічним консультуванням.

Конфіденційна інформація - відомості, що можуть стати доступними тільки окремим людям і які не мусять бути відомими іншим людям. До к. і., зокрема, належать усі відомості щодо клієнта і його проблеми, які зберігаються у психологічній консультації.

Конформізм - погодження, пристосування, пасивне прийняття умов оточення, чинного порядку, поглядів і норм, відсутність власної позиції і сліпе наслідування будь-якого зразка, що володіє великою силою тиску, психічного спонукання.

Корекційна робота (корекція, психокорекція) - професійна діяльність психолога, спрямована на практичне розв'язання психологічних проблем, що виникають у житті клієнта.

Корекція - подолання вад особистісного, психологічного, психофізіологічного чи фізичного розвитку, яке не вимагає радикальних змін процесу чи явища, що піддається корекції.

Креативність - здатність до творчості.

Криза - нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями в соціальних відносинах, діяльності, свідомості, і виявляється в цілісних психічних і особистісних змінах.

М

Маскулінність - властивості людини, що традиційно належать до головних до рис особистості.

Медико-психологічна експертиза - кваліфікований медичний і одночасно психологічний аналіз якогось випадку фахівцями - медиками і психологами (звичайно, тих, хто працює в складі єдиних медико-психологічних комісій) - для ухвалення науково обґрунтованих рішень про те, пов'язаний чи не зв'язаний певний випадок з якимось захворюванням чи не цілком нормальним станом людини, з психіки і поведінки якої ставиться діагноз.

Медитація - 1) дії людини, спрямовані на досягнення поглибленої зосередженості; 2) техніки, що дозволяють змінити стан свідомості шляхом зосередження уваги на якомусь об'єкті чи думці: супроводжується розслабленістю (релаксацією), відсутністю емоційних проявів, відволіканням від зовнішнього світу.

Методики вивчення короткочасної зорової і слухової пам'яті людини - психодіагностичні методики, за допомогою яких оцінюється пам'ять людини, спрямована на збереження інформації протягом 20-30 сек. після її сприйняття. За даними цих методик визначається обсяг короткочасної пам'яті людини

Методики вивчення оперативної зорової і слухової пам'яті людини - психодіагностичні методики, за допомогою яких можна визначити особливості пам'яті людини, спрямованої на збереження інформації протягом періоду часу, необхідного для розв'язання будь- якої задачі.

Методики психодіагностики динаміки запам'ятовування - психодіагностичні методики, з допомогою яких можна визначити динамічні характеристики пам'яті людини, зокрема встановити, наскільки швидко вона запам'ятовує і відтворює інформацію.

Мислення - суспільно зумовлений пізнавальний процес, який нерозривно пов'язаний з мовою і полягає в узагальненому відображенні дійсності.

Міміка - сукупність експресивно-виразних рухів частин обличчя людини, за якими можна судити про психологічний стан певної людини і про її ставлення до того, що відбувається.

Мнемоніка, мнемотехніка - система прийомів, що полягають у запам'ятовуванні та звільненні обсягу пам'яті шляхом створення штучних асоціацій.

Моральна підтримка клієнта з боку психолога - емоційна, словесна підтримка клієнта з боку психолога у формі співчуття, співпереживання, схвалення, похвали тощо.

Морально-етичні вимоги до роботи психолога - вимоги до діяльності психолога-консультанта відповідно до морально-етичного кодексу практичного психолога. За розбіжності дій з положеннями кодексу психолог несе моральну, а іноді й юридичну відповідальність перед суспільством і колегами по роботі.

Мотив - спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини.

Мотиваційна готовність дитини до навчання в школі - наявність у дитини, що вступає до школи, системи мотивів, які забезпечують високий інтерес до навчання.

Н

Навичка - повністю чи частково автоматизована дія, що не вимагає свідомого контролю та вольових зусиль для її виконання.

Навіювання (сугестія) - вербальний чи невербальний вплив на людину, що призвод ить до зниження рівня ясності свідомості і критичності в сприйманні того, що їй навіюється.

Навчання - процес і результат оволодіння людиною знаннями, вміннями і навичками.

Надійність психодіагностичної методики - якість психодіагностичної методики, що виражається в здатності цієї методики давати надійні й стійкі результати незалежно від того, хто, де і коли її застосовує.

Над-Я - психічне утворення, яке формується під впливом спершу сімейного, а потім цілісного культурного виховання (національних традицій, вимог соціального середовища), і яке виконує функцію заборон і покарань.

Неадекватність вираження людиною емоцій - невідповідність між тими емоціями, що виникають і які реально, цієї миті переживає людина, та їхнім зовнішнім вираженням у поведінці.

Невербальна поведінка - форми комунікативної поведінки людини, за допомогою якої немовним (невербальним) шляхом передається інформація від однієї людини до іншої, наприклад, жести, міміка, пантоміміка.

Невроз - нервово-психічне захворювання, що характеризується функціональними (тимчасовими) розладами психіки та поведінки людини, зумовленими несприятливими умовами її життя в певний період.

Несвідоме - сукупність психічних явищ, які не усвідомлюються людиною, але впливають на її поведінку.

Несвідомі потяги - внутрішні спонукання, потреби, мотиви поведінки людини, які вона не усвідомлює певної миті, проте, які впливають на її психіку і поведінку.

Нестандартні діти - такі діти, що і психологічно, і своєю поведінкою суттєво відрізняються від більшості інших дітей, вимагають до себе особливого підходу.

О

Обдарованість - сукупність задатків і здібностей, що зумовлюють особливу успішність діяльності людини в певній сфері.

Олігофренія - недорозвиток складних форм психічної діяльності, спричинений органічним пораженням мозку дитини у внутріутробному періоді чи на перших етапах після народження. За рівнем інтелектуальної недостатності виділяють три групи олігофренії: ідіотія (найглибше слабоумство); імбецильність (середній рівень) і дебільність (легкий рівень). Психічні функції ідіотів зводяться до рефлекторних актів; імбецили здатні засвоювати навички самообслуговування; дебіли, незважаючи на сповільненість і конкретність мислення, низький рівень розмірковування, вузький кругозір, бідний словниковий запас і слабку пам'ять, здатні оволодіти деякими знаннями і професійними навичками.

Особистісна рефлексія - заглиблення в світ власних учинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Особистість - сукупність найстійкіших, індивідуальних властивостей людини, від яких залежать її вчинки та поведінка в суспільстві.

П

Параноя - психічний розлад, що характеризується систематизованим маренням (Переслідування, ревнощі тощо), які відзначаються складністю, послідовністю доказів, зовнішньою правдоподібністю.

Переконання - усвідомлені потреби, які спонукають особистість діяти відповідно до її ціннісних орієнтацій.

Потяг - недиференційоване, недостатньо виразне усвідомлюване збудження.

Принцип "тут і тепер " - правило проведення психологічного консультування, відповідно до якого свідомість (увага, пам'ять, уява і мислення) клієнта під час проведення консультування мусить бути зосереджена на тому, що відбувається у певний час, а не на тому, що було в минулому чи може бути в майбутньому.

Проекція - захисний психологічний механізм, що виявляється в тому, що людина, котра має якісь негативні властивості особистості, не визнає їх у себе і водночас необґрунтовано приписує їх іншим людям.

Професійна компетентність психолога - знання, практичні вміння психолога, завдяки яким він може надавати дійову допомогу клієнтам у розв'язанні їх життєвих, психологічних та особистісних проблем.

Професіограма - сукупність психологічних характеристик людини, що необхідні для успішного оволодіння професією і продуктивною діяльністю в ній.

Процедура зняття психологічного бар'єра в клієнта - сукупність прийомів, за допомогою яких психолог на початку роботи з клієнтом намагається розпізнати і по можливості психологічно нейтралізувати вплив комплексів, зняти наявний у клієнта психологічний бар'єр у спілкуванні з психологом-консультантом.

Психіка - функція мозку, сутність якої полягає в активному відображенні людиною об'єктивної реальності та регулюванні поведінки і діяльності.

Психічне тестування - загальнопсихологічний метод дослідження, який полягає у виконанні досліджуваним певного завдання чи їхніх серій.

Психогенні захворювання - захворювання, що мають всі ознаки реальної хвороби, але викликані порушеннями не в роботі організму, а в психіці людини, наприклад, її взаєминами з людьми, які її оточують.

Психодіагностика - це галузь психології, спрямована на всебічний аналіз особистості з метою виявлення і подолання недоліків у її психічному розвитку для підвищення та оптимізації рівня навчальної або професійної діяльності.

Психодрама - один з видів групового соціально-психологічного тренінгу, що ґрунтується на використанні учасниками психотерапевтичної групи елементів імпровізованого спектаклю на тему, пов'язану з психологічною проблемою одного з клієнтів.

Психози - розлади психічної діяльності, що проявляються в порушенні сприйняття реальної дійсності, зміни звичайної, типової для більшості людей поведінки і ставлення до оточення та подій.

Психокорекція - один із основних видів діяльності практичного психолога, що включає використання психологічних методів прямого впливу на клієнта для виправлення недоліків у його психіці чи поведінці.

Психологічна непідготовленість (неготовність) дітей до навчання в школі - недостатній рівень розвитку в дітей пізнавальних процесів, особистісних властивостей і форм міжособистісної поведінки, що не дозволяє їм нормально вчитися в школі й успішно засвоювати шкільну програму.

Психологічна травма - функціональне (тимчасове) порушення психіки людини, зумовлене вкрай несприятливими життєвими обставинами, які людина може з труднощами пережити. П. т. може мати для людини дуже віддалені наслідки, породжуючи, наприклад, нервові й інші психогенні захворювання.

Психологічне консультування - практичне надання дійової психологічної допомоги порадами і рекомендаціями людям, які потребують цієї допомоги з боку професійно підготовлених фахівців, психологів-консультантів.

Психологічний бар'єр - внутрішня, психологічна причина, що перешкоджає людині природно, вільно поводитися на людях, у спілкуванні з ними у визначених життєвих ситуаціях.

Психолого-педагогічна експертиза - процедура проведення комплексного, психолого-педагогічного вивчення якоїсь проблеми. За результатами проведення п.-п. е. виробляється стратегія і тактика кваліфікованого розв'язання відповідної проблеми з одночасною участю в цьому процесі як педагогів, так і психологів.

Психотерапевт - професійний медичний працівник, лікар, який спеціалізується у сфері діагностики та лікування нервових і психічних захворювань, і застосовує для цього переважно методи психології.

Психотерапія - 1) надання комплексної психологічної допомоги людям, які переживають психологічні труднощі; 2) частина медичної й одночасно психологічної (психокорекційної) практики, пов'язаної із застосуванням психологічних знань і методів для діагностики та лікування різного роду психічних захворювань.

Р

Раціоналізація — захисний психологічний механізм, цілеспрямована спроба людини раціонально пояснити і виправдати якусь свою дію, що насправді не піддається цілком розумному поясненню і безумовному виправданню.

Реактивні стани - психічні стани, що виникають у результаті психічних травм: 1) реактивні депресії, коли психічна травма призводить до пригніченого стану, малорухливості, зосередженості на тому, що сталося; 2) афективно-шоковий стан, що виникає як реакція на сильну стресову ситуацію.

Релаксація - зниження психічного напруження. Досягнення стану спокою, розслабленості.

Рефлексія (в процесі спілкування з людьми) - усвідомлення людиною своїх дій, думок і почуттів, а також того, як вона виглядає збоку, спілкуючись з різними людьми.

Ригідність - неготовність до змін.

Рівень інтелектуального розвитку людини - рівень розвитку в людини загальних інтелектуальних здібностей, що дозволяють їй швидко навчатися і досягати значних успіхів у різних видах діяльності.

Розумова відсталість - стійке, незворотне порушення психічного розвитку, насамперед інтелектуального, зумовлене розладами центральної нервової системи.

С

Самоактуалізація - прагнення людини до максимального вияву і розвитку своїх особистісних можливостей.

Самонавіяння - вплив, що здійснюється людиною на саму себе.

Самооцінка - судження людини про рівень розвитку в неї властивостей і можливостей у порівнянні зі зразком, еталоном.

Самосвідомість - усвідомлення людиною своїх властивостей, життєво важливих потреб, соціального статусу.

Сенситивність - підвищена чутливість особистості до подій, що відбуваються з нею.

Симптом - характерна ознака якогось явища, відхилення, хвороби.

Синдром (синонім-симптокомплекс) - сукупність ознак (симптомів) якогось явища, відхилення, хвороби.

Соціалізація - процес засвоєння людиною соціального досвіду, що відбувається під час індивідуального розвитку в діяльності і спілкуванні.

Спонтанність - здатність людини діяти згідно зі своїми внутрішніми імпульсами, відмовляючись відрізних видів психологічного захисту, сповідування цінностей свободи, природності і гри.

Спостереження - загальнопсихологічний метод дослідження, який ґрунтується на тому, що будь-які психічні явища виявляються у зовнішній поведінці: діях, жестах, виразах обличчя, позах, мовленнєвих реакціях людини тощо.

Стрес - стійкий, емоційно негативний психологічний стан людини, що виникає в результаті фрустрації, серйозних, постійних життєвих невдач, які вкрай несприятливо позначаються на її психіці, поведінці і стані здоров'я.

Сублімація - переключення сексуального потягу на сексуальні об'єкти, мету та види діяльності.

Сугестія - навіювання, гіпноз.

Судово-психологічна експертиза - проведення професійного, правового і психологічного аналізу підозрюваного, звинуваченого, пов'язаного з якимсь правопорушенням. Психологічне вивчення осіб, що брали участь у ньому, з метою визначення їхньої осудності і, отже, відповідальності за здійснення даного правопорушення. Іноді в проведенні с.-п. е., крім психологів, бере участь і лікар-психіатр.

Суїцид - самогубство.

Супервізор - фахівець, який здійснює професійний контроль і безпосереднє керівництво діяльністю практичного психолога-початківця, зокрема психолога-консультанта.

Т

Темперамент - сукупність стійких динамічних властивостей активності людини, психічних процесів і поведінки в цілому.

Тест психологічний - стандартизована психодіагностична методика, що дозволяє одержувати точні кількісні та якісні показники досліджуваних психологічних властивостей.

Тестування клієнта - вивчення психологічних особливостей клієнта за допомогою психологічних тестів.

Тілесна терапія - система методів практичного впливу на психіку та поведінку людини через цілеспрямовану регуляцію її тілесних станів. Т. т. ґрунтується на переконанні в тому, що між тілесними станами (зокрема станами м'язової системи) людини та її психікою існує пряма, причинно-наслідкова залежність.

Толерантність — здатність людини переносити несприятливі зовнішні впливи, терпимість до способу життя, поглядів, поведінки інших людей.

Точність психологічного тесту - властивість психологічного тесту, завдяки якому можна кількісно точно та якісно оцінювати досліджувані психологічні особливості людини.

Тренінг ділового спілкування - спеціальні тренувальні заняття, спрямовані на оволодіння людиною знаннями, на формування в неї вмінь і навичок ділового спілкування з людьми.

Тривожність - риса характеру людини, що виражається в її підвищеному хвилюванні при розв'язанні різних життєвих проблем, особливо в ситуаціях оцінки людей і практичного спілкування з ними.

Ф

Фемінність - властивість людини, що традиційно належить до рис особистості, властивих жінкам.

Фізіологічні причини зниження працездатності - причини зниження працездатності людини, джерелом яких є несприятливі фізичні стани людини, наприклад, її захворювання.

Фобії — стійкі невротичні страхи людини, що не обґрунтовані об'єктивними обставинами, наприклад, страх темряви, закритих приміщень, іспитів, спілкування з певними категоріями людей тощо.

Фрустрація – (від лат. frustratio – марне очікування) психічний стан, що виникає внаслідок реальної або уявної неможливості досягнення мети. Стан Ф. супроводжується різними негативними переживаннями: розчаруванням, роздратуванням, тривогою, розпачем і ін.

Х

Характер - система рис особистості людини, що визначають її вчинки.

Холеричний темперамент - тип темпераменту людини, що характеризується швидкими рухами, високим рівнем хронічної емоційної збудженості, сповільненим переходом зі стану збудження в стан спокою і навпаки.

Ш

Шизофренія - хворобливий стан, для якого характерні втрата контакту з реальністю та виникнення суперечливих почуттів і реакцій, парадоксальних ідей.

Шляхи підвищення рівня інтелектуального розвитку людини - основні напрями і способи поліпшення розумових здібностей людини, що ґрунтуються на знанні і практичному використанні законів формування і розвитку інтелекту.

Я

Я-концепція- відносно стійка, диференційована і більш чи менш усвідомлена система уявлень особистості про саму себе, ставлення до себе та самооцінка

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Психолого-педагогічна діагностика: навч.-метод. посіб.; уклад. Н. І. Скрипник. Умань : Візаві, 2020. 135 с.

2. Карпенко Н. В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): навч. посіб.; 3-тє вид. Київ : Каравела, 2019. 247 с.

3. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія: модульний навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 303 с.

4. Групова психокорекція (з практикумом) : навчально-методичний посібник. укладач Н. І. Скрипник. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 100 с.

5. Основи психодіагностики та психокорекції: навч.-метод. посіб. уклад. Н. І. Скрипник. Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. 104 с.

6. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навч. посібник. 2-ге вид. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. 384 с.

7. Основи психокорекції: навч.-метод. посіб. уклад. Н. І. Скрипник. Умань : ПП Жовтий, 2014. 108 с.

Нормативні документи, якими керується дисципліна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція від 12.01.2021 №33

2. Закон України «Про охорону дитинства» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142)

3. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про дошкільну освіту»

Допоміжна

1. Дитина : Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огнев’юк; авт. кол.: Г. В. Бєленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоскаленко [та ін.]; наук. кер. Г. В. Бєлєнька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун.-т ім.. Б. Грінченка., 2021. 340 с.

2. Мельничук, О. Б. Основи психоконсультування та психокорекції: навч. посіб. О.Б. Мельничук . Київ : Каравела, 2019. 389 с.

3. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010. 248 с.

4. Павелків Р.В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [Текст] : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 225с.

5. Цікава психологія. Упоряд. Т. Гончаренка К.: Ред.загальнопед. газ., 2003. 128с.

6. Психологічний словник. за ред. В.І.Войтка. К.: Вища шк. Головне вид-во, 1982. 215с.

7. Психологічний інструментарій. Упор. С. Максименко, Л. Терлецька, О. Главник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2003, 2004 р.

8. Цікава психологія. Упоряд. Т. Гончаренка. К. 2003. 128с.

9. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичного психолога. Х.: Вид. група „Основа“, 2007. 240 с.

10. Мілютіна К. Форми психокорекційного впливу. К.: Главник, 2007. С.95.

11. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. К.: Вища шк.., 2004. 679 с.

12. Панок В. Основи практичної психології. К.:Либідь, 2001. 504 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Поглиблюють інформацію по дисципліні матеріали, розміщені в MOODLE та інтернер ресурси:

2. www. education. goy. ua. – веб-сторінка Міністерства освіти і науки України.

3. www.nduv.gov.ua - веб-сторінка бібліотеки ім.Вернадського.

4. www.dnpb.gov.ua Державна наукова педагогічна бібліотека ім. Сухомлинського;

dntb.gov.ua - Державна науково-технічна бібліотека України;

library.kr.ua/libworld/elib.html – електронні бібліотеки в інтернеті;

https://dytpsyholog.com/ дитячий психолого (перший український сайт для батьків та практичних психологів)

Для нотаток

Навчальне видання

Основи психодіагностики та психокорекції

Навчально-методичні рекомендації

Укладач Скрипник Н.

Підписано до друку 25.09.2024р.
Формат 60х84/16. Папір офсетн.
Ум. друк. арк. 4,88
Тираж 50 прим.